

مفاهيم عمومي بانكي و مالي

بخش اول: مفاهیم بانکی

تاریخچه پول

پیدایش پول را به چهار هزار سال قبل از میلاد مسیح در خاورمیانه، از تمدنهای سومری حوالی خلیج فارس و مصر قدیم نسبت می دهند. البته پیش از آن و مدت ها پیش از آنکه پول به عنوان وسیله مبادله متداول شود، مبادله وجود داشته است و عمل مبادله بصورت مبادله مستقیم کالا با کالا و خدمات انجام می شد. بشر اولیه نیازمندیهای خود را در اقتصاد بسته و در محدوده خانواده یا قبیله تامین می کرد. بتدریج که زندگانی اجتماعی پیشرفت کرد، نیاز به مبادله احساس گردید. در این زمان مبادلات بصورت کالا با کالا انجام می شد. یعنی هر کسی یا هر قبیله ای جنسی داشت که برای او حائز فایده کمتری بود آنرا با کالای دیگر مورد نیاز خود که فایده بیشتری داشت مبادله می کرد.

در جوامع نخستین تحصیل انواع کالاهای تولید شده جهت مصرف صرفاً از طریق تعویض و مبادله دو کالا امکان پذیر بود و این مبادله مشکلات بسیاری به همراه داشته است، از جمله:

الف- امکان تعیین ارزش کالا بر اساس قبول واحد معینی که مورد تایید طرفین معامله باشد.

ب- یافتن طرفین مبادله دو کالا (گوسفند و گندم) که هر دو نیاز به کالاهای عرضه شده طرف دیگر داشته و آماده مبادله باشند، چندان آسان نبود.

بشر در ابتدا برای حل چنین مشکلاتی اشیا و کالاهایی را به عنوان واسطه مبادلات به جهت سهولت داد و ستد انتخاب کرد و انتخاب آن بستگی به نوع و فراوانی آن شی یا کالای واسطه در آن محدوده یا شهر داشت مثل صدف در سواحل دریا و گوسفند و گاو در نواحی کوهستانی و معتدل. در همان زمان هم برای حفظ مقدار عددی مبادلات یا نتیجه معاملات از ریسمانهای گره دار یا چوب خط بهره می جستند.

در مبادلات پایاپای

- طرفین معامله هم تولید کننده و هم مصرف کننده بودند.

- به علت فسادپذیری کالاها انبار کردن تولیدات برای مدت طولانی امکان نداشت.

- تولید از مصرف جدا نبود و مبادله بدون تولید وجود نداشت.

- رابطه خدمات و تولید، با یکدیگر بطریق مستقیم صورت می پذیرفت.

مشکلات مبادله مبادلات پایاپای بشر را بفرآیند ایجاد وسیله ای برای تسهیل داد و ستد انداخت. ابتدا کالاهایی به عنوان پول انتخاب شد و سپس از سکه طلا و نقره به عنوان پول استفاده شد. با پیشرفت علوم و فنون پول کاغذی جانشین سکه طلا و نقره شد. امروزه با گسترش علوم رایانه، پول بصورت الکترونیکی جایگزین انواع مختلف پول شده است.

تعریف پول

پول واحد قانونی و رسمی کشور است که وسیله مبادله و مورد پذیرش عامه مردم بوده و قدرت ابرام محدود داشته باشد. در جملاتی که برای تعریف پول بکار برده شده اکثراً شرح وظایف پول را بر تعریف آن برتر دانسته و حتی مجموع وظایف پول را یک نوع تعریف پول رسمی (قانونی) قلمداد کرده‌اند. پول کالایی است (فلز - کاغذ) با علامت ویژه، که صورت مادی و مجسم با جنبه ذهنی و مجرد را دارد و آن وسیله‌ای است برای انجام معاملات، معیاری است برای تعیین ارزش کالاها و خدمات، ذخیره ارزشی است برای مصرف آتی، عاملی است برای تسویه تعهدات و بالاخره واحدی است گویا برای به تصویر کشیدن فرایند سیاست مالی و پولی دولت که در نماد قیمت آشکار می‌شود.

در این تعریف که جامع وظایف پول است باید پذیرای صورت مادی (فلز - کاغذ) یا جنبه ذهنی (ارزش قانونی - ارزش آزاد) آن بود.

پول و جانشینان پول

۱. پول رسمی یا قانونی (اسکناس - مسکوک)

پول رسمی و قانونی کشور که بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران قانوناً در جریان گذارده، مهمترین و بهترین وسایل پرداختی است که در دست عامه مردم و مورد پذیرش همگان بوده و هزینه کردن آن به هیچ استنادی قابل تأمل و تعمق نبوده و نخواهد بود.

دیگر وسایل پرداختی که می‌تواند به جانشینی یا نمایندگی پول، وظایف پول را در یک محدوده زمانی به سامان رساند، تابع قوانین بانکی و نظارت مداوم بانک مرکزی بر حفظ اصول سیاست پولی و مالی دولت است.

۲. جانشین پول

الف - پول بانکی یا تحریری

پول بانکی یا تحریری مجموعه‌ای است از سپرده‌های دیداری مردم (حساب جاری) و تسهیلات اعطایی (اعتباری) به مشتریان نزد بانک‌ها و مؤسسات مالی که برای برداشت و یا نقل و انتقال آن از یک حساب به حساب دیگر از وسیله پرداختی به نام چک یا حواله بانکی استفاده می‌شود. (چک بانکی - چک عادی - چک تضمینی و انواع چک‌های رایج) جزء مجموعه پول بانکی یا تحریری هستند.

ب - شبه پول

عبارت است از سپرده‌های غیردیداری مدت‌دار (مانند سپرده سرمایه گذاری کوتاه مدت، اوراق قرضه و اسناد خزانه و به عبارتی دیگر کلیه اوراقی که برای نقد شدن آن به گذشت زمان قانونی نیاز دارد) به جز وجوه اندوخته شده قابل وصول دارنده حساب قرض‌الحسنه پس انداز که در هر زمان با مراجعه شخصی است. این اوراق در تبدیل به پول نقد قبل از سررسید مطلوبیت پول رسمی قانونی را نداشته و مورد قبول عامه نیست ولی می‌توان این اوراق را پشتوانه تسهیلات اعطایی بانک‌ها قرارداد و با واگذاری سفته و برات، آن‌ها را تبدیل به پول نقد نمود.

انواع مختلف پول عبارتند از :

۱- پول کالایی

در جوامع اولیه، ابتدا پول شکل کالایی به خود گرفته است. نوع کالا بستگی به عوامل مختلفی چون آب و هوا، محل استقرار جوامع و توسعه فرهنگی و اقتصادی آنها داشته است، به عنوان مثال جوامعی که در سواحل دریا و یا نزدیک به آن زندگی می کردند از صدف و یا قلاب ماهیگیری به عنوان واسطه مبادله استفاده می نمودند. در مناطق سردسیری نظیر سیبری یا آلاسکا پوست حیوانات بویژه پوست خز به عنوان واحد پول مورد استفاده قرار می گرفت. همینطور جوامعی که در مناطق گرمسیری زندگی می کردند، از عاج فیل به عنوان پول استفاده می کردند. کالاهای که به عنوان پول در جوامع مختلف در نظر گرفته می شد به توسعه جوامع مختلف نیز بستگی داشت. در بعضی از جوامع داشتن حیوانات مختلف برای یک فرد ثروت تلقی می شد. در این جوامع از احشام به عنوان پول استفاده میشد. تقریباً در همه مناطق معتدل اروپا، آسیا و آفریقا، گاو یا گوسفند به عنوان یک واحد مبادله مورد قبول بوده است.

در ایران قدیم پزشکان از بیماران خود برای دارو و خدمات مربوط مداوا، گاو و گوسفند مطالبه می کردند. رومیان نیز تا چهار قرن پیش از میلاد مسیح، پرداخت هایشان بر حسب گاو و گوسفند بوده است. در برخی کشورها نمک، در هندوستان دام در ایران غلات، در کانادا و آمریکا توتون و تنباکو گوسفند به عنوان پول مورد استفاده قرار می گرفته است. در مجموع پول کالایی، پولی است که ارزش ذاتی آن مساوی با ارزش اسمی آن است. عمده ترین مشکلات پول کالائی، عبارتند از: متحدالشکل نبودن، غیر قابل تقسیم بودن، بی دوام بودن، محدودیت در نقل و انتقال، قابلیت ذخیره سازی پایین و فسادپذیری و بالاخره حجیم و جاگیر بودن.

۲- پول فلزی

هرودت می نویسد: «پادشاهان لیدی نخستین مردمی هستند که طلا و نقره را بصورت سکه در آورده و در داد و ستد مورد استفاده قرار دادند.» کوروش لیدی را تسخیر و پایتخت آن سارد را به آتش کشید. اما در این زمان طلا

به عنوان وسیله مبادله در خاورمیانه پذیرفته شده بود. کوروش از تجربه لیدی برای ضرب سکه استفاده نکرد، اما داریوش برای اولین بار در ایران باستان اقدام به ضرب سکه های طلا و نقره نمود. سکه طلا «دری» و سکه نقره «شکل» و سکه مسی «فلس» ضرب و رواج یافت. ضرب سکه بعدها در یونان، ایتالیا و سیسیل فعلی پیشرفت و توسعه زیادی یافت و بصورت نوعی هنر ظریف در آمد.

بدین ترتیب مدتهای مدیدی طلا و نقره به صورتهای مختلف، نقش پول و واسطه مبادلات را در جهان ایفا کردند. عبارتی از آغاز پیدایش پول فلزی در حدود سه هزار سال قبل تا نزدیک به چهار قرن پیش طلا و نقره و گاهی فلزات دیگر مثل مس، آهن و نیکل به عنوان پول رایج واسطه داد و ستد در جوامع بشری قرار گرفتند. بطور کلی نظام پولی کشورهای مختلف بر حسب نقشی که پول فلزی در اقتصاد ایفا می کرده است به دو نظام سیستم پولی دو فلزی طلا و نقره و سیستم پولی تک فلزی پایه طلا یا پایه نقره تفکیک شد.

الف (نظام پایه پولی دو فلزه

این سیستم پولی به دو صورت وجود داشته است: در یک شکل سکه های طلا و نقره بدون اینکه رابطه قانونی تبدیل بین آنها موجود باشد به عنوان پول اصلی در جریان بود. در شکل دوم بین سکه های طلا و نقره یک رابطه تبدیل قانونی حاکم بوده است.

نظام یا سیستم پایه دو فلزی از اواخر قرن نوزدهم به بعد، به سبب کشف معادن نقره و افزایش روز افزون عرضه آن رفته رفته منسوخ گردید زیرا بر اثر افزایش عرضه، ارزش آن بشدت تنزل پیدا کرد.

ب) نظام پایه پولی تک فلزی

در این سیستم یک فلز طلا یا نقره با وزن و عیار معین به عنوان واحد پول کشور انتخاب شده است. انگلستان از سال ۱۸۱۶ میلادی رسماً نظام تک فلزی طلا را انتخاب کرد و لیره طلای انگلیسی، تنها واحد پولی می شود که برای ضرب پذیرفته می گردد. البته کشورهای ایران، چین و هندوستان در همین مقطع دارای سیستم پولی تک

فلزی نقره بودند. اما با توجه به مشکلات مربوطه به افزایش استخراج نقره و عرضه آن در نیمه دوم قرن ۱۹ که به نحو بی سابقه قیمت نقره کاهش داد موجب گردید در اواخر قرن ۱۹ تقریباً کلیه کشورهای سیستم تک فلزی طلا را انتخاب نمایند. کشور آمریکا نیز از سال ۱۹۰۰ میلادی سیستم پولی پایه طلا را رسماً اتخاذ کرد.

۳- پول کاغذی

نظام مبادلات بتدریج متحول گردید و استفاده از پول کاغذی از اواسط قرن هفدهم میلادی در اروپا رایج شد. در گذشته دور صرافان کاغذهایی بنام «رسپتا» که به عنوان «قبض رسید» معروف بود صادر می کردند. که به عنوان رسید پولی بود که نزد آنها به ودیعه سپرده شده بود. این رسیدها در بیشتر اوقات در آن زمان دست بدست می گشت. لیکن باید توجه داشت مالکین اصلی، هنگامی که پول خود را نزد بانک به امانت می گذاشتند نه تنها بهره ای دریافت نمی کردند، بلکه جهت حفظ و نگهداری آن، مبلغی هم به بانک می پرداختند.

در ایران نیز بیجک و برات پولهای کاغذی بودند که در حقیقت رسید پول فلزی محسوب می شدند. ولی زمانی که صادر کننده این رسیدها از اعتبار کافی در بازار برخوردار بود، همین رسیدها ظهر نویسی می شد و در بازار برای خرید کالاها و خدمات دست به دست می گردید.

برخی مدعی هستند مبدع اسکناس پالمستروخ (Palmstruch) بانکدار سوئدی بنیانگذار بانک سوئد است. او در اواسط قرن هفدهم و در سال ۱۶۵۶ میلادی برای اولین بار نوعی اسکناس منتشر کرد که آن را به جای قبوض سپرده به جریان انداخت. او در واقع نخستین بانکدار بود که بیش از میزان موجودی سکه های مشتریان بانک رسید سپرده مسکو کک صادر کرد و به عبارت دیگر اوراق اعتباری منتشر ساخت.

انتشار اسکناس در طول قرن هفدهم و هجدهم پیشرفت چندانی نداشت اما در قرن نوزدهم مسایل مربوط به انتشار اسکناس دوباره مطرح شد. در طول قرن نوزدهم و تا زمان شروع جنگ جهانی اول، اسکناس در جریان که تقریباً در اکثر کشورها عمومیت یافته بود قابل تبدیل به فلز قیمتی بود و اسکناس منتشره در کشورهای مختلف

قابلیت تبدیل به طلا، نقره یا هر دو فلز را داشتند. بعبارت دیگر از قرن نوزدهم اسکناس تابع مقرراتی گردید و در چارچوب مقررات و قوانین بانکی و پولی، پول رایج عمومی در اقتصاد سرمایه داری شد. امروزه جنس اسکناس های منتشره دیگر کاغذی نیست. بلکه اسکناس ها را از نوعی کتان تولید می کنند. به عبارت دیگر جنس اسکناس های امروزی نوعی پارچه است.

۴- پول تحریری

پول تحریری با گسترش بانکها توسعه یافت. پول تحریری یا پول اعتباری به مجموع مانده حساب های مشتریان بانک ها و سایر مؤسساتی که سپرده جاری (دیداری) می پذیرند، اطلاق می شود. این پول معمولاً بصورت چک یا وسائل دیگری از حسابی به حساب دیگری قابل نقل و انتقال است. پول تحریری به بیان ساده تر، همان حساب جاری و حساب اعتباری اشخاص و موسسات مختلف، نزد بانک ها است. در واقع عملیات بانکی، به موازات نشر اسکناس، پول دیگری بنام «پول تحریری» یا «پول بانکی» یا «پول ثبتي» و یا «پول اعتباری» را ایجاد و رواج میدهد. استفاده از این نوع پول در اواخر قرن نوزدهم متداول شد.

۵- پول الکترونیکی

پول الکترونیکی یا پول دیجیتالی، عبارت است از: ارزش پول منتشره از سوی دولت یا بخش خصوصی که بر روی یک وسیله الکترونیکی ذخیره شده است. در سال های اخیر، مصرف کنندگان تمایل چشمگیری برای انجام مبادلات الکترونیکی از خود نشان داده اند. کاهش هزینه و افزایش سرعت دسترسی به اینترنت و مزایای اقتصادی و اجتماعی تجارت الکترونیکی از دلایل اصلی توجه مردم به اینگونه مبادلات است. پول الکترونیکی یک مکانیسم پرداخت ارزش ذخیره شده یا پیش پرداخت شده است که در آن مقداری از وجوه یا ارزش که برای مصرف کننده قابل استفاده است، در یک وسیله و قطعه الکترونیکی ذخیره شده و در تصرف مشتری است.

پول الکترونیکی نوعی ابزار مالی الکترونیکی است که حداقل از عهده انجام همه وظایف پول بر می آید بنابراین پول الکترونیکی می تواند جانشین بسیار نزدیکی برای پول بانک مرکزی باشد.

ارزش پولی ذخیره شده بر روی وسیله الکترونیکی با اجازه مصرف کننده درگیر معاملات پرداختی، می تواند به وسیله الکترونیکی دیگری انتقال یابد.

این روش با سیستم های پرداخت الکترونیکی مرسوم، نظیر کارت های پرداخت و اعتباری و نقل و انتقالات کابلی که هر کدام معمولاً نیازمند اخذ مجوز مستمر بوده و ممکن است در هر معامله متضمن بدهکار کردن و بستانکار کردن حساب های بانکی باشند، متفاوت است.

بر خلاف پول بانک مرکزی که پول بیرونی است، پول الکترونیکی همانند یک سپرده دیداری یا چک مسافرتی پول درونی بانکها می باشد.

پول درونی طلب قانونی دارنده آن از ناشر آن می باشد در حالی که پول بیرونی متضمن چنین طلبی نیست، به عبارت دیگر موجودی پول الکترونیکی، یک طلب جاری اشخاص و یا مؤسسات از بانکها است که با هیچ حساب خاصی ارتباط ندارد.

به طور کلی فرآورده های پول الکترونیکی را از نظر فنی می توان به دو دسته تقسیم کرد.

۱- پول الکترونیکی مبتنی بر کارت های هوشمند

۲- پول الکترونیکی مبتنی بر نرم افزار رایانه ای.

فرآورده های پول الکترونیکی مبتنی بر کارت های هوشمند، برای تسهیل پرداخت های با ارزش کوچک در معاملات خرد، بصورت رو در رو طراحی شده اند، بنابراین انتظار می رود که فرآورده های پول الکترونیکی مبتنی بر کارت های هوشمند، استفاده از پول بانک مرکزی و نیز در حد کمتر استفاده از کارت های اعتباری و پرداخت را برای پرداخت های مستقیم، را کاهش دهد.

در اینجا به چند اصلاح متداول در مباحث مالی و اقتصادی که مرتبط با حوزه پول می باشد اشاره می کنیم:

۱. حجم پول در گردش

منظور قدرت خریدی است که مردم در واحد معینی از زمان در اختیار دارند و آن مجموع پول‌های نقد در دست مردم (خارج از بانک‌ها) و موجودی کلیه حساب‌های دیداری (حساب جاری نزد بانک‌ها) است.

۲. سرعت گردش پول

منظور از سرعت گردش پول، تعداد دفعاتی است که با یک واحد پول در زمان محدود و معین داد و ستد (معامله) انجام می‌گیرد.

۳. نقدینگی بانک‌ها

نقدینگی بانک‌ها معمولاً ذخایری است که بانک‌ها به صورت نقد نزد خود نگهداری می‌نمایند تا از آن محل پاسخگوی خواسته‌های پولی سپرده‌گذاران باشند.

به عبارت دیگر نقدینگی یا ذخایر پولی بانک‌ها و به طور کلی نظام بانکی یک کشور تابع نسبتی از مجموعه سپرده‌های دیداری و غیردیداری اشخاص است که به صورت نقد در خزانه بانک‌ها یا سهمی از آن در بانک مرکزی نگهداری می‌شود. لذا بانک‌ها علاوه بر ذخایر قانونی نزد بانک مرکزی، مقداری هم از سپرده‌های اشخاص را نزد خود به عنوان ذخایر نقدی بانک نگهداری می‌نمایند.

تعریف و نقش پول در اقتصاد

۱- تعریف پول

اقتصاد دانان «پول» را بدین صورت تعریف نموده‌اند: «هر چیزی که در ازای کالاها یا خدمات یا برای باز پرداخت بدهی‌ها مورد قبول واقع شود».

مارشال در تعریف پول آنرا وسیله مبادله و پس انداز ارزشهای اقتصادی می‌داند.

به عقیده پل ساموئلسون پول دارای دو نقش یا دو وظیفه اساسی است که هم وسیله مبادله و هم معیار واحد ارزش و محاسبه ارزشهای اقتصادی است

ایشان علاوه بر دو وظیفه فوق دو وظیفه ثانوی دیگر یعنی ذخیره ارزشهای اقتصادی و وسیله پرداخت های آتی را هم مد نظر قرار می دهد.

به اعتقاد جان مینارد کینز (۱۹۴۶ - ۱۸۸۳) اقتصاددان شهیر انگلیسی پول دارای سه وظیفه است بعبارت دیگر هر چیزی که بتواند سه وظیفه مورد نظر این اقتصاددان را انجام دهد پول است.

به نظر کینز سه وظیفه پول عبارتست از : (۱) وسیله مبادله (۲) وسیله اندازه گیری ارزشهای اقتصادی (۳) وسیله پس انداز ارزشهای اقتصادی.

با توجه به نظریات بالا و با در نظر گرفتن وظایف پول میتوان آن را بدین صورت تعریف نمود:

«پول هر پدیده و یا عاملی که عموماً به عنوان وسیله ای برای مبادله و معیاری برای محاسبه ارزش اقتصادی بوده و در جهت ذخیره ارزش اقتصادی و ابزاری برای پرداخت های آتی مورد استفاده قرار گیرد».

۲- اهمیت پول

پول به عنوان یکی از مهمترین اختراعات بشری محسوب می گردد. این پدیده موجب از میان برداشته شدن مشکلات بوجود آمده از طریق مبادلات پایاپای شده و مبادله را تسریع و تسهیل کرده است. همچنین پول موجب تسریع و تسهیل گردش فعالیتهای اقتصادی، بخصوص گردش درآمد هر چه آسانتر عوامل تولید و بالطبع باعث توزیع سریعتر و آسانتر کالاها و خدمات تولید شده می گردد. امروزه با توجه به ارتباط بین پول و فعالیتهای اقتصادی، سطح عمومی قیمت ها، تولید ناخالص ملی و سایر پارامترهای کلان اقتصادی نقش انکار ناپذیر آن در تغییر شاخصهای کلان اقتصادی مانند تورم، رکود، اشتغال، در آمد سرانه و غیره بسیار حائز اهمیت است.

۳- خواص مطلوب پول

هر چیزی برای اینکه بتواند پول باشد می بایستی حداقل دارای پنج خصوصیت بشرح ذیل باشد :

۱- قابل حمل بودن

پول می بایستی به آسانی به اطراف قابل حمل و نقل بوده و بتواند به راحتی و به منظور خرید در مکانهای مختلف منتقل شود. اگر پول قابلیت انتقال نداشته باشد، در این صورت امکان استفاده وسیع از آن فراهم نمی شود

۲- بادوام بودن

پولی که از نظر فیزیکی با دوام نباشد، در اثر گذشت زمان ارزش خودش را از دست می دهد برای مثال ذرت بو داده نمی تواند به عنوان پول در نظر گرفته شود؛ زیرا حفظ شکل آن به صورت اولیه مشکل است و در اثر گذشت زمان کهنه، شکسته و بی ارزش می شود. در هر حال پول همیشه نمی تواند با دوام باشد، زیرا به سربازان رومی نمک که در هوای مربوط با دوام نیست پرداخت میشد (گفتنی است در آن زمان برای مردم روم نمک یک نوع پول بود).

۳- قابلیت تقسیم پذیری

پول می بایستی به آسانی قابلیت تقسیم به واحدهای برابر و کوچکتر را داشته باشد، تا اینکه امکان معاملات با قیمت‌های پائین تر نیز فراهم گردد. به هر حال بعضی از پول ها فاقد چنین خصوصیتی بوده اند. در کشورهای آفریقائی، علی رغم آنکه گاو قابلیت تقسیم پذیری را نداشته و بخشی از آن با خود (کل) گاو متفاوت می باشد در زمانهای مختلف به عنوان پول مورد استفاده قرار گرفته است.

۴- یکسان و متحدالشکل بودن

برای مفید بودن، پول می بایستی استاندارد شده باشد، یعنی واحدهایش دارای کیفیت برابر واز نظر فیزیکی نیز از یکدیگر قابل تشخیص نباشند فقط در صورت استاندارد بودن پول است که افراد در موقع دریافت پس از معامله میتواند احساس اطمینان نمایند. زمانی کشورهای آمریکای لاتین از تنباکو به عنوان پول استفاده میکردند اما تنباکو هرگز نمیتواند استاندارد باشد؛ زیرا برابری وزن بسته ها به لحاظ تفاوت احتمالی در کیفیت تنباکوها بیان کننده برابری ارزش آنها نیست.

۵- قابلیت تشخیص

پول می بایستی به آسانی شناخته شده و قابل قبول باشد (مقبولیت عام داشته باشد) اگر پول این خاصیت را نداشته باشد در آن صورت افراد در تعیین اینکه آنها با پول سرو کار دارند و یا با یک دارائی کم ارزش تر با مشکل مواجه خواهند شد.

۴- وظایف پول

بطور کلی برای پول چهار وظیفه اصلی در نظر گرفته می شود :

(۱) واسطه مبادله

(۲) وسیله سنجش ارزش (واحد شمارش)

(۳) وسیله حفظ ارزش

(۴) وسیله پرداخت های آتی

اینک در ادامه بحث، هر یک از موارد مذکور توضیح داده می شود:

۱- پول به عنوان واسطه مبادله :

در مبادلات پایاپای، افراد، کالا می دادند و در مقابل کالا می گرفتند. یعنی به طور همزمان دو معامله صورت می گرفت. کالایی فروخته و کالایی خریداری می شد. وقتی پول وارد معاملات روز مره شود. این دو معامله به طور مستقل انجام می گیرد. یعنی تولید کننده و یا فروشنده یک بار کالا را میفروشد و پول دریافت، (فروش) سپس پول را میدهد و کالای مورد نیازش را می خرد (خرید) بنابراین معاملات از شکل اولیه یعنی (کالا-کالا) بصورت (کالا-پول) و (پول- کالا) تبدیل گردیده است. فرضا معلم و یا قاضی که به ترتیب خدمات آموزشی و قضاوت خویش را می فروشند و پول دریافت می کنند می توانند با پول دریافتی، کالاهای مورد نیاز شان را تهیه نمایند. بنابراین، وقتی گفته می شود، پول نقش واسطه مبادله را دارد، به این معنی است که خریداران و فروشندگان آن را به عنوان وسیله پرداخت می پذیرند. به عبارت دیگر همه ما در مقابل کاری که انجام می دهیم پول دریافت می کنیم، آنگاه با پول دریافتی، کالاها و خدماتی که دیگران تولید کرده اند را خریداری مینمائیم. خصوصیت پول به

عنوان واسطه مبادله، یکی از مهم ترین وظایف پول را تشکیل می دهد. زیرا با این خصوصیت پول، تقسیم کار و تخصص شدن تولید کالاها امکان پذیر می شود. اصولاً تقسیم کار و تخصص شدن تولید کالاها موجب کارآمدی اقتصاد می شود. افزایش کارآمدی و افزایش بهره وری برای هر اقتصادی یک ضرورت انکار نشدنی است. زیرا با این عمل، افراد قادر خواهند بود، یک محصول بیش از حد تولید کنند. تولید بیشتر موجب افزایش فروش محصول و خرید بیشتر سایر محصولات می شود. در نتیجه سطح رفاه افراد افزایش می یابد. پس با تخصصی شدن تولید، سطح تجارت افزایش و نقش پول در اقتصاد اهمیت می یابد.

۲- پول به عنوان معیار سنجش ارزش (واحد شمارش)

همانطوری که قبلاً گفته شد، در اقتصادهای تهاتری چیزی که امروزه ما به عنوان قیمت می شناسیم وجود نداشت. در چنین اقتصادهایی، کالاها با یکدیگر سنجیده می شوند: مثلاً اگر در این اقتصادها سه کالای گاو، گوسفند و ذرت وجود داشت، گاو با گوسفند و ذرت ارزش گذاری می شد (مثلاً هر گاو ۲ گوسفند و یا ۵۰ کیسه ذرت). مشکل دیگر در مبادلات پایاپای عدم تقسیم پذیری واحدها به اجزا، (نظیر وقتی که یک گوسفند نصف ارزش گاو است) می باشد. اما وقتی که پول وجود دارد، ارزش همه کالاها به پول بیان شده و ما این ارزش پولی را قیمت می نامیم. در هر حال انتخاب یک معیار سنجش ارزش و قیمت گذاری، باعث صرفه جویی بسیار در وقت و انرژی برای نگهداری قیمت‌های نسبی و یا ارزش کالاهای مختلف شده و مسئله تبدیل واحدها به یکدیگر را حل میکند. وقتی قیمت پولی تعدادی از کالاها شناخته شد به آسانی قیمت نسبی آنها با توجه به قیمت پولی قابل محاسبه است. برای مثال اگر قیمت هر واحد کالای ۸، ۳۰۰ ریال و قیمت هر واحد کالای ۷، ۱۵۰ ریال باشد، در این صورت قیمت هر واحد کالای X بر حسب کالای Y دو می باشد. با استفاده از قیمت‌های پولی نه تنها می توان قیمت نسبی X را به نسبت به ، بلکه با کالاهای دیگر نیز سنجید. به بیان دیگر پول به عنوان واحد شمارش، معیار ارزشی است که معادله کنندگان اقتصادی امکان مقایسه ارزش نسبی کالاها و خدمات را می دهد.

۳- پول به عنوان وسیله حفظ ارزش

وظیفه دیگر پول آن است که از آن می توان به عنوان حفظ ارزش نیز استفاده نمود. این خصوصیت پول به تولید کننده این امکان را میدهد که تولیداتش را بفروشد و آنگاه هر موقعی که تمایل داشت کالای مورد نظرش را خریداری نماید. در حقیقت این خاصیت پول به آنها یک نوع اختیار و آزادی انتخاب زمانی را می دهد. به عبارت دیگر تا زمانی که افراد پول را نزد خود نگه دارند، می توانند در هر زمان از آن به منظور خرید کالای مورد نظر استفاده نمایند. این وظیفه پول به طرق مختلف می تواند برای جامعه مفید واقع شود. به عنوان مثال مردمی که به طور ماهیانه حقوق می گیرند و یا بخش مهمی از درآمد سالیانه خود را یک بار در سال دریافت می کنند، این امکان برایشان فراهم می شود که مخارج خود را حتی به طور روزانه تنظیم نمایند. همین طور افراد می توانند برای بازنشستگی، تحصیلات فرزندانشان، خرید خانه و... پول را ذخیره نمایند. در حالی که اگر پول نباشد، مردم می بایستی همین کار را با ذخیره کالاها انجام دهند. اما ذخیره کالاها نه تنها همراه با هزینه (مثلا انبارداری و ...) است، بلکه خطر فاسد شدن را نیز به دنبال دارد. به عنوان مثال اگر مرد ماهیگیری بیش از نیازش ماهی صید نماید، و اگر در نظر بگیریم که ماهی ها پس از چند روز فاسد می شوند (البته ممکن است آنها را منجمد کرده و نگه دارد که این کار هم همراه با هزینه انبارداری و غیره است)، ملاحظه می شود که ماهی ها برای ذخیره سازی ارزش مناسب نمی باشند. حتی اگر ماهیگیر تلاش کند که ماهی ها را با کالای دیگر معاوضه نمایند. باز هم ممکن است در فاصله مبادله و معاوضه با کالاهای مورد نظر، بعضی از ماهی ها فاسد شوند. این در حالی است که با فروش ماهی ها می تواند پول دریافتی را به سادگی ذخیره سازد.

البته پول تنها وسیله ذخیره ارزش و لزوما بهترین آنها نیست؛ زیرا چنانچه قیمت کالاها و خدمات افزایش یابد، قدرت خرید پول کاهش پیدا می کند. همینطور از آنجایی که به دارندگان پول بهره ای پرداخت نمی شود، لذا پول به عنوان ذخیره ارزش برای دارنده آن با مقداری هزینه همراه است.

۴- وظیفه پول به عنوان معیاری برای پرداخت های آتی

در حقیقت استفاده از پول به عنوان معیار پرداخت های آتی مستلزم وجود دیگر وظایف پول است. در اقتصادهای مدرن امروزی بسیاری از کالاها برای تولید، به زمان قابل ملاحظه ای نیاز دارند و معمولاً پس از سفارش تولید می شوند. به عنوان مثال تولید کالا برای دولت و یا اشخاص معمولاً مستلزم قراردادهایی است که در آن پرداخت های بابت آن معمولاً در آینده صورت می گیرد. بعضی مواقع هم کالاها بلافاصله تحویل خریدار می گردد، اما پرداخت ها با تأخیر انجام می گیرد. برای مثال شخصی ممکن است فرش، تلویزیون و یا دیگر وسایل زندگی را طبق قرارداد به صورت قسطی خریداری نماید. اهمیت پول به عنوان معیار پرداخت های آتی در قراردادهای بزرگتر، حتی مدت طولانی تری را می پوشاند. برای مثال خریداران کاشانه ممکن است طبق قرارداد مبلغ معینی را ماهیانه و به مدت ۱۰ سال و یا بیشتر پرداخت نمایند. در هر حال قرض دادن یک میلیون ریال برای ۱۰ سال معقولتر از قرض دادن یک اسب برای ۱۰ سال است. گذشته از این وقتی که شما پولی را قرض می دهید، می دانید که چه چیزی باز پرداخت خواهد شد، اما وقتی که شما یک اسب را قرض می دهید، چیزی که دریافت می کنید ممکن است خیلی متفاوت از آن باشد.

پول شویی (MONEY LAUNDERING)

پولشویی فعالیتی است که در آن سود و منافع حاصل از راه های غیرقانونی و نامشروع به داراییهای حقیقی یا مالی تبدیل می گردد. به طور کلی می توان گفت پولشویی عملیاتی است که طی آن مبنا و ریشه اصلی درآمدهای غیرقانونی و نامشروع از دید مراجع قانونی و مردم پنهان می شود. پولشویی روندی است که طی آن حجم هنگفتی پول که به شکل غیرقانونی از قاچاق مواد مخدر، تروریسم یا هر فعالیت غیرقانونی و زیرزمینی دیگر بدست آمده به ظاهر به در آمدی تغییر شکل می دهد که مبنای مشروع دارد.

در دهه های اخیر عزمی جهانی برای مبارزه با این عمل شکل گرفت و کشورهای مختلف ملزم به مبارزه با آن شدند. در ایران نیز بر اساس لایحه مبارزه با جرم پولشویی که طی مصوبه شماره ۲۷۱۴۹/۳۲۱۵۶ در جلسه مورخ ۱۳۸۱/۶/۲۷ با قید یک فوریت به تصویب رسیده است، جرم پولشویی عبارت از هر گونه تبدیل یا تغییر یا نقل و

انتقال یا پذیرش یا تملک دارایی با منشاء غیرقانونی به طوری عمدی و با علم به آن برای قانونی جلوه دادن دارایی یادشده می باشد.

در این لایحه آمده است : دارایی با منشاء غیرقانونی، وجوه یا اموال یا منافع است که از طریق فعالیت های مجرمانه از قبیل ارتشاء، اختلاس، تبانی در معاملات دولتی، کلاهبرداری، فرار مالیاتی، قاچاق کالا و ارز، فحشاء، قمار، قاچاق مواد مخدر، ربا و سرقت کسب شده باشد.

تاریخچه پول در ایران

موقعیت خاص ایران از نظر جغرافیایی و نیز قرار گرفتن آن در مسیر شرق و غرب موجب عبور و مرور کاروانهای مختلف و آزادی تجارت و ورود پولهای مختلف و رواج آن در کشور گردیده بود.

در داخل ایران نیز از زمانهای قدیم مسکوکات طلا و نقره بطور آزاد ضرب می گردید و قانون عرضه و تقاضا در تعیین قیمت آنها و نیز رابطه بین طلا و نقره حاکم بود. تا زمانی که راه های دیگری بین شرق و غرب گشوده نشده بود همین رونق و رفت و آمدهای تجار در کشور ادامه داشت و یک نوع آزادی اقتصادی بر اقتصاد کشور حاکم بود. اما با پیدایش راه های جدید و تغییر مسیر کاروانهای تجاری، ایران موقعیت قبلی خود را از دست داد و فشارهای اقتصادی را متحمل گردید. در چنین شرایطی برای مقابله با موقعیت بوجود آمده لازم بود سیاست های پولی خاصی اتخاذ گردد.

در نیمه اول قرن گذشته (سالهای ۱۲۵۰ - ۱۲۰۰) هجری شمسی، پول در ایران بر اساس سیستم دو فلزی (طلا و نقره) رایج بود. در این سالها به لحاظ وفور طلا در ایران قسمتی از آن بصورت مسکوک به نام «تومان طلا» که ارزش آن تقریبا برابر یک لیره استرلینگ و برابر ۵۰ عباسی نقره بود پول اصلی را تشکیل می داد.

در سال ۱۲۰۶ هجری شمسی «قران نقره» به ارزش تومان طلا ضرب و در جریان گذاشته شد. همینطور ارزش «شاهی» که کوچکترین جزء پول ایران بود به میزان قران نقره تعیین گردید.

در ابتدای سلطنت ناصر الدین شاه قاجار سکه های طلا و نقره و مس همچنان بطور آزادانه در ضرابخانه های شهرهای تهران، تبریز، رشت، همدان، کرمانشاه، کاشان، اصفهان، شیراز، یزد، کرمان، مشهد و مازندران ضرب می شد و رواج داشت.

از حدود سال ۱۲۵۰ هجری شمسی کشورهای اروپایی و آمریکا تدریجا به لحاظ مشکلاتی که سیستم دو فلزی (طبق قانون گرشام) بر ایشان فراهم کرده بود پایه نقره را کنار گذاشته و به سیستم تک فلزی طلا روی آوردند که در چنین شرایطی ایران نیز برای جلوگیری از صدمات احتمالی بوجود آمده ناشی از خروج طلا، روی به سیستم تک فلزی نقره آورد. لذا بر اثر کاهش پی در پی قیمت نقره و بالاتر بودن قیمت رسمی آن نسبت به قیمت کلایی اش، بتدریج قران نقره جانشین تومان طلا (اشرفی) و سایر مسکومات طلا نظیر تومان (پنجهزاری) و غیره گردید. لذا فلز طلا از جریان خارج و در بازار به قیمت فلز خود یعنی بیش از قیمت رسمی تعیین بفروش می رسید. در نتیجه این اقدام، قیمت نقره نسبت به تومان طلا و همچنین نسبت به پول کشورهای دیگر که پایه طلا را اختیار کرده بودند پایین آمد و بر اثر این تنزل، خرید طلا و صدور آن از کشور ایران سود آور شده و هر روز شدت می یافت. برای جلوگیری از فرار طلا و اختلال در بازرگانی خارجی در سال ۱۲۵۴ هجری شمسی با دعوت از یک صاحب نظر پولی از کشور اتریش بنام «پشان» سعی در ارائه راهکارهای لازم جهت این مشکل نمودند بطوریکه در راستا جهت پایان دادن به رواج مسکوکات متنوع و با عیارهای مختلف کلیه ضرابخانه های ولایات تعطیل و ضرابخانه ای مجهز به ماشینهای جدید در تهران احداث شد.

در ادامه این روند از یکطرف با اقدام دولت جهت جمع آوری و ذخیره سازی طلای در دست مردم و از طرف دیگر به دلیل تنزل بهای مس که سکه های مسی ارزش خود را به عنوان پول خرد از دست دادند موجب گردید نقره به تنهایی عهده دار وظیفه پول در کشور گردد. و سیستم پولی ایران به تک فلزی تبدیل شود.

در سال ۱۲۷۸ روش اجاره ضرابخانه از بین رفت و دولت خود رأسا و بطور مسقیم ضرب مسکوکات را به عهده گرفت. بدین ترتیب پس از قرنهای آزادی ضرب سکه از بین رفت.

اما از آنجا که پول ایران همچنان بر پایه نقره قرار داشت و قیمت نقره نیز در بازارهای جهانی دائما در نوسان بود لذا مانع تثبیت قران ایران می گردید. در چنین شرایطی دولت ایران به فکر تغییر پایه پولی از نقره به طلا افتاد. بطوریکه بموجب قانونی که در ۲۷ اسفند سال ۱۳۰۸ در مجلس تصویب شد، ریال طلا واحد پول ایران قرار گرفت و میزان طلای خالص آن ۰/۳۶۶۱۱۹۱ گرم تعیین شد. اما در ۲۲ اسفند ۱۳۱۰ بدلیل مشکلاتی که برای دولت انگلستان بوجود آمد و موجب گردید لیره غیر قابل تبدیل به طلا اعلام گردد و بالطبع همین عامل بر کلیه پولها از جمله ریال نیز تاثیر گذاشت قانون دیگری تصویب شد که به موجب این قانون از اول فروردین ماه سال ۱۳۱۱ «ریال طلا» به وزن خالص ۰/۷۳۲۲۳۸ گرم واحد پول ایران تعیین شد که تقریبا مقدار طلای خالص ریال ۱/۵ ریال در قانون ۲ سال پیش از آن بود بعبارت دیگر از اول فروردین ماه ۱۳۱۱ قران که بیش از یکصد سال رواج داشت جای خودش را به ریال داد.

چگونگی پیدایش و چاپ اسکناس در ایران

اگر چه اولین پول رسمی کاغذی (اسکناس) به وسیله بانک شاهنشاهی در سال ۱۲۶۷ هجری شمسی در ایران متداول گردید، اما سابقه پول کاغذی در ایران بسیار قدیمی تر از این تاریخ می باشد. در اواخر قرن هفتم هجری قمری (اواخر قرن سیزدهم میلادی) حکومت ایران در دست ایلخانان مغول بود. در این زمان که سلطنت در دست کی خاتو ایلخان نوه هلاکوخان بود، خزانه دولت مغول تهی گشت. ایلخان مغول با وزیرش صدر جهان به فکر چاره بودند. از آنجایی که عزالدین مظفر از نزدیکان صدر جهان از وجود پول کاغذی به نام «چاو» در چین اطلاع داشت، لذا به راهنمایی وی ایلخان مغول دستور داد که مردم باید کلیه طلاها و نقره ها را به چاو خانه تحویل دهند و در عوض پول کاغذی به نام «چاو» دریافت دارند. بدین ترتیب در سال ۶۹۳ هجری قمری پول کاغذی به نام چاو در تبریز در جریان قرار گرفت.

اما این دستور موجب ناراحتی شدید مردم گردید و چنان عدم تعادل و آشوبی در اوضاع اقتصادی مملکت به وجود

آورد که در همان ابتدای کار ، ایلخان مغول فرمان دیگری دایر بر لغو رواج چاو صادر نمود و به طریق اولین اسکناس ایران بدون اینکه جریان کامل پیدا کند، متوقف گردید.

اما این دستور موجب ناراحتی شدید مردم گردید و چنان عدم تعادل و آشوبی در اوضاع اقتصادی مملکت به وجود آمد که بعد از این تاریخ با توجه به تجربه تلخی که از انتشار اولین اسکناس در ایران به وجود آمده بود، برای مدت های طولانی دیگر سخنی از پول کاغذی به میان نیامد.

در دوره ای از معاملات تجاری و در سالهای قبل از ۱۲۶۶ هجری شمسی، بیجک که در میان صرافان و تجار رواج داشت، در حقیقت نقش یک نوع پول کاغذی را در ایران بازی می کرد. «بیجک عبارت از سندی بود که صراف ضمن آن وصول مبلغی را اعلام داشته و به وعده کوتاه یا اکثرا عندالمطالبه تعهد پرداخت می نمود و معمولا در مقابل بروات تسلیمی تجار صادر می شد و برحسب میزان معروفیت و اعتبار صراف، در بازار رواج می یافت». بیجک ابتدا به مبلغ مشخص و معینی صادر نمی گردید و هر یک نام متفاوتی داشتند، اما پس از مدتی، بعضی از مؤسسات در شیراز و اصفهان بیجکهایی با ارزش مساوی در جریان گذاردند که نسبتا رواج یافت ، اما به دلیل امتیاز انحصاری بانک شاهنشاهی در چاپ و نشر اسکناس متوقف گردید.

نخستین پول رسمی کاغذی در ایران در تاریخ ۱۲۶۷ هجری شمسی از طرف ناصر الدین شاه قاجار، امتیاز تأسیس بانک شاهنشاهی و نیز نشر انحصاری اسکناس در ایران به مدت شصت سال به یک نفر تبعه انگلیس به نام بارون جولوس دورویتر اعطا گردید. در امتیازنامه بانک درباره نشر اسکناس چنین آمده است «بانک شاهنشاهی چون بانکی است دولتی حق مانع الغیر نشر بلیط های بانکی بی اسم خواهد داشت که بمحض رؤیت قابل الادا خواهد بود».

بانک شاهنشاهی از همان نخستین سال فعالیتش یعنی سال ۱۲۶۸ هجری شمسی، قطعات ۱، ۲، ۳، ۵، ۵۰، ۲۰، ۱۰، ۱۰۰، ۵۰۰ و ۱۰۰۰ تومانی را به جریان گذاشت و مجموع اسکناسهای در گردش به پنجاه هزار لیره انگلیس (تقریبا معادل یکصد و پنجاه هزار تومان) بالغ گردید. در سالهای بعد، مقدار اسکناس افزایش یافت و در سال ۱۳۰۸ هجری شمسی به حداکثر آن یعنی ۳، ۲۱، ۰۲۱، ۸۸۳ لیره (تقریبا معادل ۱۷۵۰۰۰۰۰) تومان رسید. نکته حائز

اهمیت این است که وجوه اسکناسهای بانک شاهنشاهی فقط در شعبه های محل صدور آن (که روی آن ذکر گردیده بود)، قابل پرداخت بود. اگر چنانچه یکی از شعب بانک قادر به تبدیل اسکناسهای منتشره به قران نبود، طبق امتیازنامه از نشر اسکناسهای بانکی در تمام مملکت جلوگیری می گردید.

در دوران رواج اسکناس، بانک شاهنشاهی چندین بار در رابطه با تبدیل آن به قران مواجه با مشکلاتی گردید، از آن جمله در سال ۱۲۹۳ یعنی در زمان جنگ جهانی اول، وقتی که مردم برای تبدیل اسکناس ها به قران به بانک هجوم آوردند، بانکی به اندازه کافی قران برای پاسخگویی به مراجعین نداشت و لذا طبق امتیاز نامه، اجازه نشر اسکناس به خطر افتاد. در چنین شرایطی مجلس شورای ملی با توجه به بحرانی بودن اوضاع مملکت و با وساطت دولت انگلیس، قانونی مبنی بر رواج اجباری اسکناسهای بانک شاهنشاهی به مدت شصت روز تصویب نمود.

بانک ملی و انحصار نشر اسکناس

پس از تأسیس بانک ملی ایران و با توجه به علاقه توده مردم مبنی بر انتقال حق انحصاری اسکناس از بانک شاهنشاهی به بانک ملی، دولت وقت برای باز خرید حق انتشار اسکناس، با بانک شاهنشاهی وارد مذاکره گردید و نتیجه آن تصویب ضمیمه پنجم امتیازنامه توسط مجلس و مبادله آن بین دولت و بانکی مزبور بود. بر اساس بخشی از مواد او ۲ قانون مذکور، بانک شاهنشاهی از حق انحصاری نشر اسکناس در ایران صرف نظر کرد و متعهد گردید که تحت نظارت مأمور عالی رتبه دولت، تا آخر خردادماه ۱۳۱۰ وجه اسکناسهای خود را به مراجعین و در صورت عدم مراجعه دارندگان، به دولت ایران بپردازد.

پس از آنکه اسکناسهای بانک شاهنشاهی از جریان خارج شد، به موجب شرایط مواد ۲، ۵، ۶، ۸، ۹، ۱۰ و ۱۱ قانون «اصلاح قانون واحد و مقیاس پول» مصوب ۲۲ اسفند ماه ۱۳۱۰ هجری شمسی، انحصار چاپ و انتشار مبلغ ۳۴۰۰۰۰۰۰۰ ریال اسکناس در ایران به قطعات ۵، ۱۰، ۲۰، ۵۰، ۱۰۰ و ۵۰۰ ریالی به مدت ده سال به بانک ملی ایران واگذار گردید و مقرر شد که پس از انقضای ده سال در صورتی که این حق ملغی نشود، ده سال

دیگر به خودی خود تجدید شده و به همین ترتیب برای دوره های ده ساله بعد عمل شود. بدین ترتیب، پس از قریب نیم قرن که انحصار انتشار اسکناس در اختیار بیگانگان قرار داشت، در اختیار یک بانک ایرانی قرار گرفت. حق انحصاری چاپ و نشر اسکناس توسط بانک ملی که از اسفندماه ۱۳۱۰ در اختیار این بانک قرار گرفته بود، تا تأسیس بانک مرکزی در خردادماه ۱۳۳۹ ادامه داشت. در این سال با تصویب قانون بانکی و پولی کشور، بانک مرکزی ایران تشکیل گردید و کلیه امور مربوطه به چاپ و نشر و پشتوانه اسکناس به این بانک محول شد.

تحول بانکداری در ایران:

ملی شدن بانک ها:

در آستانه پیروزی انقلاب، نظام بانکی ایران به کلی مضمحل و از هم پاشیده بود. عواملی نظیر انتقال سرمایه ها به خارج، توسط سرمایه داران وابسته که خود موسس بانک های خصوصی و یا سهامداران عمده آنها بودند، سلب اعتماد مردم نسبت به بانک ها و هجوم آنان برای باز پس گرفتن سپرده های خود، لاوصول ماندن مطالبات بانکها که علاوه بر نامشخص بودن وضع بدهکاران عمده، موجب تعطیل بسیاری از فعالیتهای اقتصادی گردیده و بالاخره کاهش ارزش دارائیها، اغلب بانک های خصوصی را در وضعی قرار داده بود که علی رغم کمکهای بانک مرکزی ج.ا.ا. عملیاتشان متوقف و یا خطر ورشکستگی آنها را تهدید می نمود، به طوریکه حتی قادر به پرداخت چکهای با مبالغ جزیی هم نبودند. در تاریخ **هفدهم خرداد ماه ۱۳۵۸ شمسی**، طبق مصوبه شورای انقلاب برای حفظ حقوق و سرمایه های ملی و به کار انداختن چرخهای تولیدی کشور و تضمین سپرده ها و پس انداز های مردم در بانکها، بانک های ایران، ملی اعلام شدند.

ملی کردن بانک ها یکی از اقدامات اساسی شورای انقلاب اسلامی بود که ملت ایران آن را تأیید کردند. این اقدام گام موثری در جهت حصول به استقلال اقتصادی و سیاسی و قطع وابستگی به سرمایه های خارجی بود. چرا که نفوذ سرمایه های خارجی از طریق مشارکت در سرمایه های بانک ها و همچنین تأسیس بانک های متعدد، توسط

سرمایه داران بزرگ داخلی عملاً منجر به اعمال نفوذ شدید خارجی‌ان و ایادی داخلی آنها در تصمیم‌گیری‌های بنیادی در رشته‌های مختلف تولیدی و اقتصادی کشور گردیده و ترکیب نامتجانسی به شکل کلی و اساسی اقتصاد کشور داده بود.

بطور کلی در سیستم بانکی کشور جمعاً ۲۸ بانک مشمول قانون ملی شدن بانکها گردیدند. از این تعداد در ۱۳ بانک، خارجیه‌ها سهیم بودند و ۱۵ بانک بقیه، مالکیت ایرانی داشتند.

هدف دولت از ملی کردن بانکها، به عهده گرفتن اداره امور بانکها تحت ضرورت‌های اجتماعی و اقتصادی، حفظ منافع، مصالح جامعه و کشور بوده است.

لذا لازم بود ملی کردن بانک‌های مذکور مبتنی بر ضوابطی باشد که مجدداً شرایط نامساعد مالی گذشته بانکها بر مردم تحمیل نشود و ضمن تضمین باز پرداخت سپرده‌های مردم، منتهی به استقرار یک سیستم صحیح بانکداری در کشور گردد تا این سیستم بتواند از جنبه ربوی خارج شده و در خدمت پیشبرد اهداف اقتصادی و اجتماعی قرار گیرد.

با توجه به شرایط فوق، **لایحه قانون ملی شدن بانک‌ها** در تاریخ **هفدهم خرداد ماه ۱۳۰۸ شمسی**، توسط شورای انقلاب اسلامی تصویب گردید. بر اساس لایحه مذکور ۲۸ بانک و ۱۶ شرکت پس‌انداز و وام‌مسکن و ۲ شرکت سرمایه‌گذاری، ملی اعلام شد.

قانون ملی شدن بانک‌ها:

ماده ۱- برای حفظ حقوق و سرمایه‌های ملی و بکار انداختن چرخهای تولیدی کشور و تضمین سپرده‌ها و پس‌اندازهای مردم در بانکها، ضمن قبول اصل مالکیت مشروع مشروط و با توجه به:

- نحوه تحصیل در آمد بانک‌ها و انتقال غیر مشروع سرمایه‌ها به خارج

- نقش اساسی بانکها در اقتصاد کشور و ارتباط طبیعی اقتصاد کشور با موسسات بانکی

- مدیون بودن بانکها به دولت و احتیاج آنها به سرپرستی دولت - لزوم هماهنگی فعالیت بانک ها با سایر سازمانهای کشور

- لزوم سوق دادن فعالیت بانک ها در جهت اداری و انتفاعی اسلامی از تاریخ تصویب این قانون، کلیه بانک ها ملی اعلام می گردد و دولت مکلف است بلافاصله نسبت به تعیین مدیران بانکها اقدام نماید.
ماده ۲- از این تاریخ تنها امضاء مدیرانی که از طرف دولت برای بانک ها معین می گردند دارای اعتبار قانونی می باشد.

ملی شدن بانک ها موضوع بی سابقه ای نبود و در فرانسه نیز انجام شد. کشورهای سوسیالیستی سابق نیز از سیستم بانکهای ملی استفاده می کردند. ملی شدن، بانکها جنبه های مثبت و منفی زیادی داشتند که در اینجا به ذکر تعدادی از آنها می پردازیم.

* جنبه های مثبت ملی شدن بانکها

- ۱- توزیع اعتبارات بر مبنای اولویت های اجتماعی و اقتصادی
یعنی در این حالت، رشد و توسعه کشور مورد توجه قرار می گیرد و بانک ها کمتر به جنبه صرفا سودآوری وام ها توجه می کنند. در اینجا، از بسیاری از سفته بازیها و معاملات غیر تولیدی کاسته می شود.
- ۲- افزایش رشد و توسعه اقتصادی و جلوگیری از عوارض نامطلوب یعنی در اینجا به خاطر اینکه وام ها بیشتر به مشاغل تولیدی داده می شود، مانع عوارض نامطلوب توزیع غلط اعتبارات می شوند. در کشورهای سوسیالیستی سابق، وام های مصرفی به هیچ وجه اعطاء نمی شد. ولی در ایران به دلیل بازگشت سریع اصل وام و سود آوری زیاد آن، وام های مصرفی زیادی اعطاء گردیدند.
- ۳- جلوگیری از هزینه های زائد
الف) کاهش هزینه های جاری و سرمایه ای، در اثر ادغام بانکها.

ب) کاهش رقابت بانکها برای پرداخت سود سپرده بیشتر و همچنین هزینه های تزئین و ساختمان های مدرن و غیره....

۴- افزایش سپرده های بانکی

ملی شدن بانکها باعث اطمینان بیشتر مردم و تشویق هر چه بیشتر آنها به استفاده از بانکها و افزایش سپرده گذاری آنها، و رونق فعالیت های بانکی می گردد.

۵- توسعه شبکه بانکی، بر اساس احتیاجات و توزیع جمعیت ملی شدن بانک ها باعث توسعه سریع شبکه بانکی، در سطح کشور می شود.

۶- استفاده از تکنیک های جدید برای بالا بردن کارآیی بانکها

۷- جلوگیری از تمرکز ثروت و توزیع در آمد

۸- پایین آمدن هزینه های تولیدی و کمک به صادرات

در اینجا به علت پایین آمدن هزینه بانک ها، نرخ بهره و هزینه سرمایه کاهش می یابد و هزینه تولید نیز به تبع آن کاهش یافته و منجر به افزایش سرمایه گذاری و توسعه صادرات می شود.

۹- جلوگیری از ورشکستگی بانک ها

عدم اطمینان مردم نسبت به بانک ها، بزرگترین ضربه را به بانک وارد می کند. لذا با ملی شدن بانکها، اعتماد مردم نسبت به بانک ها افزایش یافت و این امر از ورشکستگی بانک ها جلوگیری نمود. چون مردم برای حفظ سپرده های خود مجبور نیستند که پول های خود را از بانک ها به منازل یا به بانک های خارج از کشور منتقل کنند.

* جنبه های منفی ملی شدن بانکها

۱- عدم استفاده صحیح از اعتبارات و وام های بانکی

مهمترین مسئله ای که مطرح می شود: عدم استفاده صحیح از اعتبارات و وام های بانکی می باشد. با ملی شدن بانک ها، مسئله نظارت و پی گیری در استفاده از وام ها مطرح می گردد و عدم توجه به این امر، ممکن است که اثر سوئی در اقتصاد کشور داشته باشد. عدم استفاده صحیح اقتصادی از وامها با استفاده نکردن از آنها، به معنای بیکار گذاشتن یکی از منابع مهم اقتصادی می باشد.

۲- پایین آمدن سطح خدمات بانکی

دولتی شدن بانک ها، در نهایت منجر به کاهش کارآیی در سیستم بانکی می گردد. علاوه بر این، عدم توجه به خواسته های مردم و بی نظمی بانک ها، از جمله مواردی است که در بانکهای دولتی به چشم می خورد.

۳- عدم ارتباط با بانک های خرجی (کاهش انتقال فناوری از سایر کشورها به ایران)

۴- خروج سرمایه از ایران

با ملی شدن بانک ها، دولت باید سرمایه بانک های خارجی را پرداخت کند و از طرفی این امکان وجود دارد که مقداری از سرمایه گذاری خارجی، در رابطه با بانک ها و بیمه از ایران خارج شوند و جذب سرمایه گذاری خارجی به راحتی انجام نشود.

نقش بانک ها در اقتصاد:

در اقتصادهای پولی نقش بانک ها در گسترش و سهولت مناسبات اقتصادی تا آنجا اهمیت پیدا کرده است که سیستم بانکی را به شبکه شریان خون در بدن انسان تشبیه نموده اند، سلامت شبکه بانکی تحت تاثیر محیط کلی حاکم بر مناسبات اقتصادی و سیاست گذاری کلان اقتصادی قرار دارد. کارکردهای اصلی بانکها در اقتصاد را میتوان به صورت زیر خلاصه نمود:

الف) تجهیز منابع از طریق جمع آوری وجوه مازاد اشخاص ، که دارای مازاد منابع هستند.

ب) تخصیص منابع به اشخاصی که با کسری منابع روبرو هستند.

باانجام فرآیند فوق از یک طرف برای اشخاص دارای مازاد منابع ، بازدهی فراهم میکند و از طرفی دیگر اشخاصی که نیاز به منابع دارند را تقویت و قادر به سرمایه گذاری می کند که نتیجه آن به شرح ذیل در اقتصاد نمایان می شود :

۱- **کمک به رشد اقتصادی:** بانکها با تامین مالی نیازهای سرمایه گذاری و سرمایه در گردش شرکت های تولیدی و تامین مالی پروژه های بزرگ و کوچک می توانند از طریق افزایش تولید نقش مهمی در رشد اقتصادی داشته باشند.

۲- **ایجاد ارزش افزوده بر اقتصاد:** بانکها علاوه بر اثراتی که در ایجاد ارزش افزوده بخش های مختلف اقتصادی دارند، خود ایجاد کننده ارزش افزوده برای اقتصاد می باشند.

۳- **کنترل یا ایجاد تورم:** امروزه این موضوع که تورم در اصل یک پدیده پولی است ، به عنوان یک اصل پذیرفته شده و مورد اجماع اکثر اقتصاددانان می باشد. جدی گرفتن نقش مخرب تورم در عملکرد اقتصادی موجب گردیده مقامات بانک مرکزی انضباط پولی ، کنترل تورم و ثبات قیمت ها را سرلوحه سیاست های پولی قرار داده و برای رسیدن به این منظور استقلال بیشتری را از حوزه تصمیم گیری سیاسی درخواست کرده اند تا بتوانند از تبدیل شدن نظام بانکی به ابزاری برای حل مشکلات مالی دولت (کسری بودجه) جلوگیری کنند.

۴- **تسهیل در پرداخت ها:** بسیاری از ابزارهای ساز و کار پرداخت مالی به طور مستقیم و غیر مستقیم با شبکه بانکی ارتباط پیدا می کند . چه به صورت سنتی و یا سازوکارهای پرداخت های به وجود آمده به صورت الکترونیکی.

۵- **تسهیل در مبادلات خارجی:** از ضروریات ورود به بازارهای جهانی و عضویت در سازمان تجارت جهانی داشتن نظام بانکی کارآمد می باشد که بتواند به دقت و سرعت در این بازارها وارد شود و زمینه تجارت را

برای تولیدکنندگان داخلی ، جذب سرمایه گذاری خارجی و تبع آن فرآیند صادرات و واردات کشور فراهم آورد.

اصل تخصصی بانکی:

اصل تخصصی بانکی ، بستگی به نوع عملیات بانکی دارد. عملیات بانکی عبارتست از عملیات بانکی کوتاه مدت، میان مدت ، بلند مدت و عملیات مالی به صورت انتشار اوراق بهادار باتوجه به تنوع عملیات بانکی و اینکه هر دسته از عملیات در تخصص کدامیک از بانک ها باشد و نظرهای مختلف در مورد اصل تخصصی بانکی چیست ، توضیح می دهیم.

الف) اصل تخصص بانکی از نظر بانکداران انگلیسی

بانکداران انگلیسی معتقدند اعطای اعتبارات و وام های بلند مدت از محل سپرده های دیداری خطرناک است زیرا سپرده هایی هستند که هر آن ممکن است از طرف صاحبان آنها مورد استفاده قرار گیرد اگرچه در مواقع عادی همیشه پرداخت سپرده با دریافت سپرده جدید همراه است و از این نظر بانک با مشکلی روبرو نمیشود ولی در جریان گردش سپرده و اعتبارات نباید مواقع غیرعادی را از نظر دور داشت.

ب) اصل تخصص بانکی از نظر بانکداران آلمانی

بانکداران آلمانی معتقدند که استفاده از سپرده های دیداری به منظور تامین مالی عملیات بلندمدت بانکی اختلال در گردش سپرده ها و اعتبارات ایجاد نمی کند . زیرا در مواقع عادی همیشه استرداد سپرده از طرف سپرده گذاران با ارائه سپرده جدید همراه است و از این نظر دریافت ها و پرداخت های بانکی اغلب خودبه خود متناسب می شود.

ج) اصل تخصص بانکی از نظر بانکداران فرانسوی

نظریه بانکداران فرانسوی مانند نظریه بانکداران انگلیسی است ولی عقیده دارند دسته ای از سرمایه گذاری ها را میتوان از محل سپرده های دیداری تامین نمود. اعتباراتی که برای تامین این نوع سرمایه گذاری ها اعطاء می شود اعتبارات میان مدت است یعنی اعتباراتی که مدت آنها بین دو تا پنج سال می باشد.

اشخاص و سازمان های ذینفع:

به طور کلی چهار گروه در سازمان و فعالیت های یک بانک ذینفع هستند که عبارتند از:

- ۱- صاحبان سرمایه یا کسانی که با پرداخت و تامین سرمایه بانک در تاسیس آن مشارکت می کنند.
 - ۲- سپرده گذاران یا صاحبان سپرده که موجودی های نقدی حوردا تحت عناوین مختلف جهت محافظت و نگهداری یا انتفاع در اختیار بانک قرار می دهند.
 - ۳- استفاده کنندگان از تسهیلات
 - ۴- دولت ، از نظر حفظ منافع اجتماع و همچنین استفاده از خدمات بانک برای توزیع اوراق مشارکت
- منافع این چهار گروه ظاهرا در غالب موارد با یکدیگر متفاوت است.

از نظر صاحبان سرمایه، بانک یک موسسه تجارتي است که برای به دست آوردن سود از طریق معاملات و اعطای تسهیلات فعالیت می کند ، کوشش مدیران بانک از نظر این دسته باید متوجه تامین حداکثر منافع ممکن باشد. صاحبان سپرده ها طبیعتاً " طرفدار سیاست محتاطانه و محافظه کارانه ای هستند که متضمن بازپرداخت کلیه تسهیلات اعطایی باشد و در نتیجه بانک بتواند به محض مطالبه ، سپرده آنان را مسترد نماید. لازمه چنین سیاستی نیز نگاهداری قسمتی از منابع مالی بانک به صورت نقد و سرمایه گذاری هایی است که به سهولت قابل تبدیل به وجه نقد باشد.

از سوی دیگر سیاست اعتباری نامحدود که بدون شک موافق نظر عده ای از استفاده کنندگان تسهیلات بوده و متضمن منافع نسبتاً زیادی برای بانک می باشد در ادامه فعالیت بانک بی تاثیر نیست . زیرا چنین سیاستی دیر یا زود ممکن است زیانهای جبران ناپذیری برای بانک به بار آورد . این وضع برخلاف منافع کسانی است که به بانک و ادامه فعالیت های آن از نظر اخذ تسهیلات نیازمندند.

و در نهایت از نظر دولت که هدف اصلی آن حفظ منافع اجتماع در کلیه موسسات است هیچ یک از روش های فوق مطلوب نیست . سیاست اعتباری نامحدود موجب تشویق فعالیتهای اقتصادی سطحی و بی اساس می شود و با

پیدایش تورم پولی بر اثر توسعه اعتبارات ، سرمایه های افراد در معرض نابودی قرار گرفته و در نتیجه، آشفتگی وضع اقتصادی پدیدار می گردد.

اصول چهارگانه در بانکداری:

هدف اصلی بانک ها عبارتست از جمع آوری سپرده و پس اندازهای مردم که بدهی یا منابع بانک را تشکیل می دهد و این منابع را به صورت تسهیلات اعطایی در اختیارمتقاضیان وام مانند صاحبان صنایع، کشاورزان و بازرگانان قرار می دهند. بنا به اقتضای مدیریت بانکداری ، تمام منابع بانکی یعنی سپرده های جمع آوری شده را نمی توان در اختیارمتقاضیان وام قرارداد، زیرا بانک باید پاسخگوی تقاضای ناگهانی سپرده گذاران باشد بنابراین ، مقداری از سپرده ها باید به صورت نقد در صندوق بانک قرار گیرد . اما نگهداری نقدینگی زیاد در بانک به منزله پول راکد تلقی شده و منجر به ۸ زیان بانک خواهد بود ، بدین جهت مدیریت بانک باید سیاست گذاری صحیح در اعطا تسهیلات اتخاذ نماید بانک باید با رعایت اصل نقدینگی ، اصل منفعت ، اصل امنیت و اصل نظارت که نافع چهارگروه سپرده گذاران ، صاحبان سرمایه و سپرده گذارانی که در سود بانک شریک هستند ، استفاده کنندگان تسهیلات و دولت را مد نظر قرار دهد.

۱- اصل نقدینگی : اعطای تسهیلات بخش عمده مصارف یا دارایی های بانکی را تشکیل می دهد . بدیهی است منبع اصلی دارایی ها متشکل از سپرده ها است و بخش عمده و مهمی از سپرده ها را سپرده های دیداری تشکیل می دهد ، سپرده هایی که ممکن است هر لحظه به وسیله صاحبان خود مسترد گردد و بانک باید پاسخگوی تقاضای اینگونه سپرده گذاران باشد. در غیر این صورت با عدم اعتماد و اطمینان مردم مواجه خواهد شد.

۲- اصل منفعت : هدف اساسی در بانکداری، اصل منفعت است ، بدین جهت بانکدار باید تسهیلات اعطایی را چنان تنظیم نماید که تمام منابع حاصل از سپرده ها به سوی تسهیلات اعطایی و سرمایه گذاری ها تخصیص و مصرف گردد تا بدین وسیله ضمن پرداخت سهم سود سپرده گذاران و تامین هزینه های بانک اندوخته ای از منفعت برای افزایش سرمایه و توسعه و گسترش آینده بانک بماند.

۳- اصل امنیت: اصل امنیت در حقیقت نمایانگر چگونگی برگشت اصل و سود تسهیلات اعطایی است. این اصل به بانکدار در مورد اتخاذ تصمیم برای اعطا تسهیلات هشدار می دهد. یعنی هنگام تخصیص اعتبارات حق تقدم را به رعایت حفظ منافع سپرده گذاران و نه به اصل منفعت، هدایت می کند. اصل امنیت، بانکدار از انجام دادن عملیاتی که ریسک بالایی دارد و منافع بانک و منافع سپرده گذاران را به خطر می اندازد برحذر می دارد.

۴- اصل نظارت: اصل نظارت که به موجب آن عملیات بانک از طرف مقامات یا سازمانهای صلاحیتدار به وسیله مقرراتی که از طرف قانونگذار به منظور حفظ اصول بانکداری وضع می شود و بانکها را موظف به رعایت مقرراتی می نماید که منافع سپرده گذاران و استفاده کنندگان از تسهیلات حفظ گردد.

شاخص های سلامت بانکی:

در ارزیابی کارایی نظام نظارتی بانک مرکزی تلاش می شود تا از نسبت های عملیاتی بانک ها که برخی از آن ها از شاخص های خود سلامت بانکی نیز می باشند بهره گرفته شود.

۱- سرمایه های بانک ها: در حال حاضر براساس مقررات مورد پذیرش اکثر کشورهای فعال در عرصه بین المللی میزان سرمایه و ذخایر هر بانک فاکتور اساسی تعیین کننده ظرفیت وام دهی آن و یا به عبارت دیگر دارایی به شمار می رود. نسبت کفایت سرمایه از نسبت های بسیار اساسی در ارزیابی سلامت مالی بانک هاست.

۲- مطالبات سررسید گذشته و معوق بانک ها: یکی از اساسی ترین پارامترهای تعیین کننده کیفیت دارایی بانک ها، میزان و رشد مطالبات سررسید گذشته و معوق آن ها می باشد.

در رابطه با مطالبات سررسید گذشته و معوق بانک ها ذکر نکات زیر ضروری است:

الف) براساس ضوابط تعیین شده توسط بانک مرکزی، طبقه بندی دارایی های اعتباری بانک ها بر مبنای تعداد روزهای سررسید شده اقساط بوده و این دارایی ها در سه جاری، سررسید گذشته و معوق طبقه بندی می شوند.

ب) نسبت ذخایر مشکوک الوصول به مطالبات غیرجاری بانک ها.

۳- سودآوری: سودآوری از پارامترهای اساسی تعیین کننده کارایی عملیاتی بانک ها و مدیریت موثر آن ها و همین لازمه رشد و تداوم حیات بانک هاست. نسبت های سودآوری در بانکداری شامل بازده دارایی ها و بازده سرمایه مورد توجه قرار دارد.

۴- نقدینگی: نسبت دارایی های نقد به مجموع سپرده ها و نسبت دارایی های نقد به کل دارایی ها، طبق عرف بانکی در ایران، حداقل نسبت دارایی های نقد به کل سپرده ها پنج درصد می باشد.

۵- رعایت مقررات در بانک ها.

۶- شاخص های احتیاطی: نسبت کفایت سرمایه، نسبت مطالبات معوق به کل مطالبات، نسبت بازدهی دارایی ها، نسبت بازه حقوق صاحبان سهام.

نظارت مبتنی بر ریسک در بانکداری اسلامی:

تفاوت ابزارهای مالی در بانکداری اسلامی با ابزارهای اعتباری متعارف در بانکداری کلاسیک، ناظران بانکی کشورهای اسلامی را با چالش چگونگی ارزیابی وضعیتبانک های اسلامی، به ویژه در انطباق با مقررات احتیاطی معرفی شده توسط نهادهای مالی و نظارتی بین المللی مواجه ساخته است. در پاسخ به مشکل فوق، با تلاش مشترک صندوق بین المللی پول و بانک های مرکزی تعدادی از کشورهای اسلامی هیات خدمات مالی اسلامی به عنوان نهاد بین المللی تدوین استاندارد مقرراتی و نظارتی موسسات مالی اسلامی در نوامبر سال ۲۰۰۲ میلادی تاسیس گردید.

اهم وظایف هیات خدمات مالی اسلامی عبارتند از:

- توسعه معیارهای شفاف و مقررات احتیاطی در ارائه خدمات مالی اسلامی از طریق معرفی استانداردهای جدید و اصلاح مقررات و استانداردهای بین المللی موجود در انطباق با مبانی شرعی و ارائه توصیه های لازم برای پذیرش آنها.
- ارائه دستورالعمل در زمینه های نظارتی و تدوین مقررات موسسات مالی و اسلامی.

- همکاری با سایر نهادهای تدوین کننده مقررات برای سلامت و ثبات نظام پولی بین المللی و نظام مالی کشورهای عضو.

هیات خدمات مالی اسلامی در حال حاضر دارای ۶۵ عضو شامل ۱۵ عضو اصلی (از جمله ایران، بحرین، مالزی و...) ۴۴ عضو ناظر (تعدادی از بانک های کشورهای عضو از جمله بانک کشاورزی ایران) و همچنین ۵ عضو وابسته (شامل صندوق بین المللی پول، بانک تسویه های بین المللی و بانک جهانی و ...) می باشد.

ارکان بانک ها:

به دنبال ملی شدن بانکها، لزوم تجدید نظر در ارکان بانک ها مطرح گردید. لذا **لایحه قانون اداره امور بانکها** در تاریخ سوم مهرماه ۱۳۵۸ شمسی به تصویب شورای انقلاب اسلامی رسید که به موجب این لایحه ارکان بانک ها به شرح ذیل مشخص گردید:

- مجمع عمومی بانکها

- شورای عالی بانکها

- هیئت مدیره هر بانک

- مدیرعامل هر بانک

- بازرسان قانونی هر بانک

مجمع عمومی بانک ها:

اعضاء مجمع عمومی بانک ها از ۷ عضو به شرح زیر تشکیل می شود:

۱- وزیر امور اقتصادی و دارایی

۲- وزیر صنایع و معادن

۳- وزیر بازرگانی

۴- وزیر جهاد کشاورزی

۵- رئیس سازمان مدیریت و برنامه ریزی

۶- وزیر مسکن و شهرسازی

۷- وزیر تعاون

ریاست مجمع عمومی بانک ها با وزیر امور اقتصادی و دارائی و در غیاب وی با وزیر

بازرگانی است. مجمع عمومی بانک ها به دو صورت عادی و فوق العاده تشکیل می گردد.

وظایف مجمع عمومی عادی بانکها :

۱- استماع گزارش سالانه هر بانک و رسیدگی به ترازنامه و حساب سود و زیان سال مالی قبل و صورت دارایی و

دیون و صورت حساب دوره عمل سالانه و تصویب ترازنامه و بودجه آن.

۲- رسیدگی و اتخاذ تصمیم درباره اندوخته هر یک از بانکها و تصویب سود ویژه.

۳- انتخاب اعضای هیئت مدیره بانک ها بنا به پیشنهاد شورای عالی بانکها.

۴- انتخاب مدیران عامل بانک های تخصصی به پیشنهاد وزیر مربوطه و انتخاب مدیران عامل بانک های تجاری

به پیشنهاد وزیر بازرگانی با نظر مشورتی شورای عالی بانک ها.

۵- احکام مدیران عامل و اعضای هیئت مدیره بانکها با امضاء وزیر امور اقتصادی و دارائی صادر خواهد شد.

۶- انتخاب بازرسان قانونی هر یک از بانک ها

۷- تصویب اساسنامه هر یک از بانکها

۸- تصویب آئین نامه های استخدامی، مالی، اداری و معاملاتی

۹- اتخاذ تصمیم نسبت به هر گونه مسائل دیگر مربوط به عملیات بانکی که از طرف شورای عالی بانک ها به

مجمع عمومی پیشنهاد می شود.

جلسات مجمع عمومی عادی بانکها، حداقل سالی یک مرتبه تا پایان تیرماه هر سال تشکیل خواهد شد.

وظایف مجمع عمومی فوق العاده :

هرگونه تغییر در مواد اساسنامه هر یک از بانک ها، کاهش یا افزایش سرمایه هر یک از بانکها، تأسیس، انحلال یا ادغام آنها از وظایف مجمع عمومی فوق العاده می باشد.

شورای عالی بانک ها:

شورای عالی بانکها از ۹ عضو به شرح زیر تشکیل می شود :

۱- رئیس کل بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

۲- مدیر عامل بانک ملی ایران

۳- نماینده وزارت امور اقتصادی و دارائی

۴- نماینده معاون رئیس جمهور و رئیس سازمان مدیریت و برنامه ریزی

۵- نماینده وزارت مسکن و شهرسازی

۶- نماینده وزارت بازرگانی

۷- نماینده وزارت صنایع و معادن

۸- نماینده وزارت جهاد کشاورزی

۹- نماینده وزارت تعاون

ریاست شورای عالی بانک ها با رئیس کل بانک مرکزی ج.ا.ا است. عضویت افراد مذکور در ردیف های ۳ تا ۹ مدت

۲ سال می باشد و جلسات آن حداقل هر هفته یکبار به دعوت رئیس شورا و یا حداقل سه نفر از اعضاء شورا

تشکیل می گردد.

وظایف و اختیارات شورای عالی بانک ها:

۱- پیشنهاد انتخاب اعضای هیئت مدیره بانک ها به مجمع عمومی

۲- اظهار نظر مشورتی در مورد انتخاب مدیران عامل بانک ها

۳- ایجاد هماهنگی در امور بانکها

۴- تهیه آئین نامه استخدامی و سایر آئین نامه های مالی، اداری و معاملاتی مربوط به امور بانک ها برای تصویب مجمع عمومی

۵- رسیدگی به بودجه هریک از بانک ها برای تصویب مجمع عمومی

۶- اظهارنظر نسبت به ترازنامه، حساب سود و زیان و گزارش سالانه هریک از بانک ها برای تقدیم به مجمع عمومی

۷- اظهارنظر نسبت به افزایش یا کاهش سرمایه هریک از بانکها

۸- کسب اطلاعات لازم در امور بانکها از بانکها و بررسی گزارش هائی که هیئت مدیره هریک از بانکها به شورای عالی ارسال می دارد

۹- اتخاذ سیاست کلی در مورد تأسیس و تعطیل شعب باهر واحد بانکی دیگر در هر نقطه از ایران یا خارج از کشور

۱۰- اظهارنظر نسبت به تغییر مواد اساسنامه هریک از بانکها و پیشنهاد آن به مجمع عمومی بانک ها

۱۱- اتخاذ تصمیم درباره سیاست های کلی اقتصادی، اعتباری و اداری بانکها و سایر مسائل مربوط به اداره امور

بانکها

۱۲- کوشش و ابتکار در حسن اداره بانک ها، بهبود مستمر وضع آنها در جهت خدمت به مردم و اقتصاد کشور و افزایش درآمدها بر طبق موازین اسلامی

هیئت مدیره :

هیئت مدیره دارای کلیه اختیارات لازم برای اداره اموربانک، با توجه به موضوع و هدف مندرج در اساسنامه می باشد مگر در مواردی که به موجب قانون و یا اساسنامه، اخذ تصمیم در مورد آنها در صلاحیت مدیر عامل و یا شورای عالی و یا مجمع عمومی بانک ها باشد.

هیئت مدیره به پیشنهاد شورایعالی بانک ها و تصویب مجمع عمومی بانک ها انتخاب می گردند. احکام انتصاب اعضاء هیئت مدیره توسط وزیر امور اقتصادی و دارایی صادر و ابلاغ می گردد.

مدیر عامل :

مدیر عامل بالاترین مقام اداری و اجرایی بانک است که در بانک های تجاری بنا به پیشنهاد وزیر بازرگانی و نظر مشورتی شورای عالی بانکها و تصویب مجمع عمومی بانک ها انتخاب می گردد. مدیر عامل ریاست جلسات هیئت مدیره را بر عهده داشته و حکم مشارالیه نیز همانند سایر اعضاء هیئت مدیره توسط وزیر امور اقتصادی و دارایی صادر و ابلاغ می گردد.

بازرسان قانونی :

مجمع عمومی بانکی در هر سال یک بازرس اصلی و یک بازرس علی البدل برای مدت یکسال انتخاب می نماید. عزل یا تجدید انتخاب بازرس مانعی ندارد. بازرس علی البدل در غیاب بازرس اصلی وظایف بازرسی را انجام می دهد.

وظایف بازرسان قانونی به قرار زیر است :

الف - نظارت بر اجرای مقررات اساسنامه و آئین نامه بانک و سایر مقررات

ب- رسیدگی و اظهارنظر نسبت به حساب ها و ترازنامه سالانه بانک و حساب سود و زیان با گواهی صحت ارقام و تهیه گزارش های لازم و تقدیم به شورای عالی بانکها

پ- رسیدگی به دفاتر و حسابهای بانک و گواهی خلاصه حساب هایی که بانک هرماه باید به بانک مرکزی ج.ا.ا. بفرستد.

بازرس حق مداخله مستقیم در امور اداری و معاملات بانکی را ندارد ولی می تواند نظریات خود را کتبا به مدیر عامل یا هیأت مدیره اطلاع دهد.

بازرس می تواند برای انجام وظایف خود در هر موقع به کلیه دفاتر و اسناد و دارایی بانک رسیدگی نموده و در این مورد اطلاعات را از هیأت مدیره بخواهد. هیأت مدیره تسهیلات لازم را در این خصوص فراهم خواهند نمود.

ادغام بانک ها:

طی سال های گذشته، نظام بانکی ایران همراه با رونق کاذب اقتصادی، عملیات و تشکیلات خود را گسترش داد، لیکن نتیجه این گسترش متناسب با نیازهای واقعی اقتصادی کشور نبود و بیشتر در جهت تأمین مقاصد سودجویانه سرمایه داران وابسته بوده است.

ملی کردن بانکها از اقدامات بسیار مهمی بود که می توانست موجبات نیل به استقلال اقتصادی و مالی را فراهم آورد، زیرا با قطع ایادی سرمایه داران وابسته از کنترل نظام بانکی، امکان برقراری یک سیستم پولی و اعتباری مستقل ملی بوجود آمده و با از بین بردن انگیزه سودجویی شخصی در فعالیتهای بانکی و جایگزین نمودن نفع عمومی جامعه بجای آن، زمینه مناسب برای هدایت منابع حاصل از پس اندازها در مسیر برنامه های ملی توسعه اقتصادی فراهم گردید. بدیهی است که انتقال مالکیت بانک های خصوصی به دولت که سرانجام موجب ورشکستگی آنها می گردید به تنهایی برای تجهیز نظام بانکی کشور و سوق دادن آن در جهت تأمین هدف های اقتصادی ملی کافی نبوده، لذا پس از ملی کردن بانکها و موسسات اعتباری ادغام بانک ها ضرورت یافت.

در اجرای ماده ۱۷ لایحه قانونی اداره بانکها مصوب سوم مهر ماه ۱۳۵۸ شمسی شورای انقلاب اسلامی، لایحه ادغام بانک ها به شرح زیر به تصویب مجمع عمومی بانکها رسید. بانکهای تجاری کشور بشرح زیر می باشند:

۱- بانک ملی ایران

۲- بانک سپه

۳- **بانک رفاه کارگران:** این بانک مجاز به انجام کلیه عملیات بانک های تجاری است و در بعضی از اسناد این بانک نشان ثبتي دیده می شود که حاکی از تلاش گذشته بانک در حمایت از گروه کارگران کشور به ویژه در مناطق کارگری بوده و اکنون نیز با تغییراتی که در نظر است انجام شود امید می رود اسم بانکی بیش از پیش با محتوی گردد.

۴- **بانک تجارت:** از ادغام بانک های ایران و انگلیس، اعتبارات ایران، ایران و خاورمیانه، ایران و هلند، بازرگانی ایران، ایرانشهر، صنایع ایران، شهریار، ایرانیان، کار، بین المللی ایران و ژاپن و روس و ایران تشکیل گردیده است.

۵- بانک ملت: از ادغام بانک های تهران، پارس، داریوش، اعتبارات، تعاونی و توزیع، ایران و عرب، بین المللی

ایران، عمران، بیمه ایران، تجارت خارجی ایران و بانک فرهنگیان تشکیل شده است.

به منظور حصول یکنواختی در ضوابط اعطای تسهیلات و اجرای سیاست واحد و پیشبرد فعالیت های تخصصی در زمینه مسکن، کشاورزی و صنعت و معدن، بانک های تخصصی ملی شده در بانک های مشابه دولتی در رشته مربوط به ترتیب زیر ادغام شدند:

۶- بانک صنعت و معدن: از ادغام بانک های اعتبارات صنعتی، توسعه صنعتی و معدنی ایران، توسعه سرمایه

گذاری ایران، شرکت سرمایه گذاری بانک های ایران، صندوق ضمانت صنعتی و صندوق معدن تشکیل شده است، این بانک فعالیت های صنعتی کوچک در شهرستانها را به بانک های استان واگذار می نماید.

۷- بانک مسکن: از ادغام بانکهای رهنی ایران، ساختمان، شرکت سرمایه گذاری ساختمانی بانک های ایران

و شرکت پس انداز و وام مسکن کورش، اکباتان، پاسارگاد و در شهرستانها، شرکت های پس انداز و وام مسکن مشهد، تبریز، شیراز، اصفهان، اهواز، گیلان، همدان، کرمانشاه، مازندران، گرگان، سمنان و آبادان تشکیل شده است.

۸- بانک کشاورزی: از ادغام بانک توسعه کشاورزی ایران، بانک تعاون کشاورزی ایران و کلیه موسسات

اعتباری وابسته به وزارت کشاورزی و عمران روستائی بوجود آمده است.

۹- بانک صادرات ایران: بانک صادرات فعالیت خود را مانند گذشته در تهران ادامه داده و در خارج از مرکز

تحت عنوان بانک استان فعالیت دارد.

۱۰- بانک توسعه صادرات: اساسنامه بانک توسعه صادرات با سرمایه ای معادل پنجاه میلیارد ریال در تاریخ

نوزدهم تیر ماه ۱۳۷۰ شمسی، با هدف زیربه تصویب رسید:

کمک به توسعه صادرات کشور و گسترش مبادلات تجاری و اقتصادی با دیگر کشورها.

بانک توسعه صادرات برای دستیابی به هدف خاص خود فعالیت های زیر را در نظر گرفت:

الف - اعطای تسهیلات و اعتبارات کوتاه مدت، میان مدت، بلند مدت صادراتی و انجام هر گونه معاملات ارزی

ب- اعطای تسهیلات سرمایه گذاری برای پروژه های صادراتی در داخل و خارج از کشور

پ- اعطای اعتبارات وارداتی به وارد کنندگان داخلی برای تأمین مواد اولیه و کالاهای تبدیلی جهت صادرات و

همچنین ماشین آلات و تجهیزات مورد نیاز

ت- فراهم نمودن تسهیلات جهت صدور بیمه نامه های صادراتی و حمایت و پیشبرد صنعت حمل و نقل و

گردشگری

ث- اعطای تسهیلات بمنظور توسعه و گسترش صنایع دستی برای صادرات و نیز به موسسات و مراکز علمی و

تحقیقاتی به جهت تشویق امر تحقیق در توسعه صادرات

ج- افتتاح و نگهداری حساب های بانکی، خرید و فروش اوراق بهادار و اسناد معتبر تجاری، تضمین اوراق و اسناد

بازرگانی، چک، بروات ریالی و ارزی، قبول پرداخت های بانکی و حواله های تلگرافی، خرید و فروش ارز و مسکوکات

طلا و نقره و...

۱۱- موسسات اعتباری غیر بانکی :

تعریف : طبق ماده یک مقررات تأسیس و نحوه فعالیت موسسات اعتباری غیربانکی:

"... . موسسه ایست که از طریق جذب سپرده های غیر دیداری، اخذ تسهیلات و استفاده از سایر ابزارهای مالی به

تجهیز منابع مبادرت نموده و این منابع را به اعطای تسهیلات اعتباری اختصاص داده و یا به هر نحو دیگری به

تشخیص بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران... واسطه بین عرضه کنندگان و متقاضیان منابع مالی باشد. "

منظور از منابع مالی همان تجهیزات منابع پولی بانک هاست که در قانون عملیات بانکی بدون ربا برای قبول سپرده

ها ذکر شده است ولی موسسات اعتباری غیربانکی برای تجهیز منابع پولی (مالی) خود می توانند به قبول سپرده

های پس انداز، سرمایه گذاری کوتاه مدت و بلندمدت تحت عنوان سپرده های غیر دیداری اقدام نمایند. اما تحت

هیچ عنوانی حق گشایش حساب جاری و باحساب های دیگری را که وسیله پرداخت و نقل و انتقال آن چک باشد ندارند.

۱- انواع موسسات اعتباری غیربانکی

بر اساس نوع فعالیت عمومی یا تخصصی که به عهده این گونه موسسات واگذار شده آنها را به دو گروه تقسیم کرده اند:

۱-۱- موسسه اعتباری غیربانکی تخصصی: موسساتی هستند که یک رشته از مجموعه فعالیت های

اقتصادی یا یکی از انواع تسهیلات اعتباری را پایه فعالیت خود قرار داده اند. موسسه اعتباری غیربانکی تخصصی می تواند به صورت شرکتهای سهامی عام یا خاص آغاز به کار نماید.

۱-۲- موسسه اعتباری غیربانکی عمومی: موسساتی هستند که چند رشته مجموعه فعالیت های

اقتصادی یا چند نوع از انواع تسهیلات اعتباری را شالوده فعالیت خویش قرار داده باشند. موسسه اعتباری غیربانکی عمومی فقط می تواند در قالب شرکتهای سهامی عام یا سهام با نام آغار به کار نماید.

2- شرایط تأسیس:

۱-۲- از بانک مرکزی کسب مجوز نماید.

۲-۲- بر طبق قانون تجارت اقدام به تشکیل شرکت سهامی عام یا خاص نموده و به ثبت برساند.

۲-۳- اساسنامه کلیه موسسات اعتباری ضمن رعایت اصول قانون تجارت باید به تأیید شورای پول و اعتبار برسد.

۲-۴- تغییر در اساسنامه ابتدا به تأیید شورای پول و اعتبار رسیده و سپس مورد تصویب مجمع عمومی فوق العاده صاحبان سهام قرار گیرد.

۲-۵- حداقل سرمایه موسسات اعتباری غیربانکی پنج میلیارد ریال است که باید برای تشکیل مجمع عمومی موسس، طبق قانون تجارت ۳۵٪ آن (۱۷۵۰ میلیون ریال) در حساب بانکی واریز گردد.

۲-۶- صلاحیت تخصصی مدیر عامل و قائم مقام موسسه اعتباری غیربانکی به تأیید بانک مرکزی ج.ا.ا برسد.

۳- منابع پولی موسسات اعتباری غیربانکی:

۳-۱- قبول سپرده های قرض الحسنه پس انداز و سپرده های مشابه غیردیدیاری.

۳-۲- قبول سپرده های سرمایه گذاری کوتاه مدت و بلندمدت

۳-۳- انتشار اوراق مشارکت و اوراق مشابه

۳-۴- انتشار اوراق قرض الحسنه

۳-۵- دریافت تسهیلات از اشخاص حقیقی و حقوقی ضوابط اجرای بندهای ۳، ۴ و ۵ توسط بانک مرکزی ج.ا. تعیین و اعلام می شود.

۴- عملیات موسسه اعتباری غیر بانکی:

۴-۱- اعطای تسهیلات اعتباری در چارچوب قانون عملیات بانکی بدون ربا.

۴-۲- عملیات ارزی با کسب مجوز از بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

۴-۳- در چارچوب قوانین پولی و بانکی کشور و همچنین عملیات بانکی بدون ربا به عملیاتی بپردازد که در مقررات تأسیس موسسات اعتباری تصریح و یا پیش بینی نشده است، مشروط به موافقت بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

۵- تعهدات موسسات اعتباری غیربانکی:

۵-۱- مکلفند در قبال انواع سپرده های دریافتی مقادیر سپرده های قانونی را بر مبنای نرخى که شورای پول و اعتبار تعیین می کند نزد بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران تودیع نمایند.

۵-۲- انواع نرخ سود سپرده ها و تسهیلات اعطائی، کارمزد و همچنین جوایزی که برای پیشرفت کار خود در نظر می گیرند بر طبق ضوابطی باشد که شورای پول و اعتبار تصویب نموده است.

۵-۳- موظفند اموال و یا وثائقی را که در ازاء اعطاء تسهیلات یا اعتبار قبول کرده اند، همه ساله حداقل به میزان مانده تسهیلات به نفع خود بیمه نمایند.

۶- محدودیت ها و ممنوعیت ها:

۶-۱- افتتاح حساب جاری و یا حساب های دیگری که وجوه آن با چک یا وسائل مشابه قابل نقل و انتقال می باشد.

۶-۲- خرید و فروش کالا یا اموال (به استثنای کالا یا اموالی که موضوع تسهیلات اعتباری باشد).

۶-۳- خرید و فروش داراییهای ثابت به منظور تجارت

۶-۴- افتتاح هر گونه سرفصلی در دفاتر حسابهای موسسات اعتباری غیر بانکی به استثنای آنچه که توسط بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران به این موسسات ابلاغ می شود.

تاسیس بانک های خصوصی بعد از پیروزی انقلاب اسلامی

با تصویب قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی کشور در سال ۱۳۷۸، تأسیس بانک های خصوصی در ایران مجاز شناخته شده و تعدادی از مؤسسات اعتباری درخواست تبدیل خود را به بانک نمودند.

این موسسات فعالیت خود را در قالب جمع آوری وجوه و تأسیس منابع مورد نیاز جهت اعطای تسهیلات اعتباری به متقاضیان و همچنین ارائه خدمات پولی و بانکی به استثنای افتتاح حساب جاری به عموم مشتریان آغاز نمودند که از جمله می توان به مؤسسه مالی اعتباری بنیاد، مؤسسه اعتباری توسعه صنعت ساختمان، مؤسسه اعتباری سامان اقتصاد و مؤسسه اعتباری کارآفرینان اشاره نمود.

بانک های خصوصی فعال در حال حاضر عبارتند از بانک کارآفرین، بانک اقتصاد نوین، بانک پارسیان، بانک سامان. این گروه از بانکها با استفاده از شیوه های مدون مدیریتی و مشتری مداری و توان رقابتی بالا، در مقایسه با بانک های دولتی، از رشد چشمگیری در جذب سپرده ها و به تبع آن حجم قابل توجه اعطای تسهیلات برخوردار بوده اند.

عدم محدودیت در پرداخت سود بانکی به سپرده ها، عدم مقررات دست و پا گیر در اعطای تسهیلات و آزادی عمل در استفاده از منابع و سرعت بالای ارائه خدمات همه از دلایل این مهم بوده است.

بانکداری اسلامی

نخستین هدف نظام اقتصاد اسلامی ایجاد عدالت اجتماعی است، مهمترین نهاد اقتصادی هر جامعه بانک ها هستند. از آنجایی که تعدادی از وظایف بانکها با دریافت و پرداخت سود پول یا ربا در گیر است. لذا نظام اسلامی متعهد است بانکی به جامعه معرفی کند تا این بانک ضمن نداشتن مشکل دریافت و پرداخت ربا بتواند به عدالت اجتماعی کمک کند.

نقش سود به جای بهره در بانکداری اسلامی

تفاوت های اساسی میان بهره (و ربا) با نرخ سود وجود دارد و با توجه به شرایط ربوی دریافت نرخ بهره و ماهیت مربوط به آن، بکارگیری نرخ سود به جای نرخ بهره در ارزیابی اقتصادی طرح ها و پروژه ها از مزایای مشروعیت، حقیقی بودن و داشتن ارتباط بیشتر برخوردار است، زیرا:-

۱- شبهه ربوی بودن نرخ سود وجود ندارد و از لحاظ اسلامی هیچ اشکالی در مورد تحصیل سود متصور نیست. زیرا مصداق ربای قرضی و ربای معاوضی نخواهد بود.

۲- نرخ بهره عمدتاً ناشی از سفته بازی و بورس بازی است و در بازار پول تعیین می شود در حالی که سود، بازدهی سرمایه است و در بازار سرمایه تضمین می شود. پس بسیار منطقی است که برای ارزیابی مالی اقتصادی طرح ها، نرخ سود آوری در نظر گرفته شود، زیرا بازدهی سرمایه مورد نظر است.

۳- بهره یک امر اعتباری است در حالی که سود امری حقیقی است.

۴- (بهره به عنوان هزینه فقط به سهم تحمیل می شود) لکن در محاسبه سود کلیه هزینه های واقعی مد نظر قرار می گیرد و آنگاه سود سرمایه گذاری محاسبه می شود.

۴) بهره به عنوان هزینه فقط به سهم تحمیل می شود) لکن در محاسبه سود کلیه هزینه های واقعی مدنظر قرار می گیرد و آنگاه سود سرمایه گذاری محاسبه می شود.

<p>با توجه به حذف بهره در این سیستم از هزینه‌ها به نحو چشم‌گیر کاسته می‌شود و بسیاری از طرح‌ها مردود در سیستم سرمایه‌داری از لحاظ اقتصادی موجه می‌گردند</p>	<p>واجد نقش اساسی و محوری است و در محاسبات تأثیر قابل توجه دارد چرا که به عنوان یک هزینه عمده به سرمایه‌گذاری تحمیل می‌شود.</p>	<p>۱) نرخ بهره</p>
<p>به عنوان یک فاکتور مهم مطرح است و در پیش‌بینی‌های اقتصادی نقش قابل توجه دارد.</p>	<p>در مباحث اقتصادی جایگاه مناسبی برای آن تعیین نشده است. نقش اساسی به بهره داده شده است.</p>	<p>۲) نرخ سود</p>
<p>صرف سودآوری طرح دلیل موجه بودن آن است ولی برای انتخاب طرح برتر، سود آن با سود سایر طرح‌ها (یا سود پرداخت شده توسط بانک‌ها) مقایسه می‌شود.</p>	<p>طرح هنگامی موجه است که سود حاصل پس از پرداخت هزینه بهره در مقایسه با سایر طرح‌ها بیشتر باشد و در غیر این صورت طرح رد می‌شود</p>	<p>۳) توجیه اقتصادی</p>
<p>برای انتخاب طرح برتر طرح‌ها در یک مقطع زمانی خاص مقایسه می‌شوند.</p>	<p>با توجه به این که باید وام بازپرداخت شود در محاسبات نقش حیاتی دارد و تغییرات گسترده زمان بر روی طرح دارای آثار قابل توجه است.</p>	<p>۴) زمان</p>
<p>در صورت استقرار کامل سیستم مشارکتی و کاهش بهره و تورم، به شدت معنای خود را از دست می‌دهد و مفهوم واقعی آن به ارزش پولی زمان تغییر می‌کند.</p>	<p>به علت وجود بهره، معنا پیدا می‌کند و تورم نیز به دلیل تقاضای سفته بازی و افزایش حجم پول به شدت آن می‌افزاید و در طول زمان از ارزش پول مرتباً کاسته می‌شود.</p>	<p>۵) ارزش زمانی پول</p>
<p>طرح‌ها با مشارکت انجام می‌شود و استقراض معنای خاصی در این روش ندارد</p>	<p>فرض می‌شود که سرمایه‌ها از این راه تأمین می‌گردند و باید اصل و فرع بازپرداخت شود.</p>	<p>۶) استقراض</p>
<p>چون مفاهیمی از قبیل هزینه، فرصت و ارزش زمانی پول و ... در این سیستم رنگ باخته، به مقدار بسیار کم و ناچیز وجود دارد و براساس تئوری در حالت ایده‌آل صفر است.</p>	<p>وجود بهره، انگیزه سفته بازی می‌شود و عاملی است که حذف آن ممکن به نظر نمی‌رسد.</p>	<p>۷) تورم</p>

به دلیل عدم وجود بهره و نیز عدم استقلال آماری، سودآوری طرح‌ها فاقد معنی است.	با وجود بهره معنادار است.	(۵) هزینه فرصت
با توجه به این که میزان دارایی‌ها در تعیین نرخ سود نقش قابل توجه دارد لازم است ارزش واقعی در محاسبات منظور شود.	غالباً از روی دفتری ماشین آلات و تجهیزات که با ارزش واقعی متفاوت است در محاسبات مورد استفاده قرار می‌گیرد.	(۹) استهلاک
قابل استفاده است ولی باید با اعمال اصلاحات مختصر، بر حسب مورد، میزان سودآوری هر طرح را با توجه به فاکتور «نرخ سود» محاسبه کرد.	دارای کاربرد وسیع است و در آن نرخ بهره نقش انکار ناپذیر دارد.	(۱۰) تکنیک‌های اقتصادی مهندسی

تجارت (خرید و فروش) در اسلام از سه ملاک برخوردار باشند:

الف) هیچگونه ربا به آن تعلق نمی‌گیرد.

ب) معاملات نمی‌توانند در زمینه‌هایی همانند قماربازی، تولید کالاهای حرام انجام شود.

ج) معاملات نمی‌تواند به عنوان یک قرارداد قماری قلمداد گردد و یا قراردادی که سطح ریسک آن بالا باشد و

این معاملات و خرید و فروش می‌توانند در مورد مسلمان و غیرمسلمان بکار گرفته شود.

به منظور طراحی نظام بانکی که متناسب با اهداف، سیاست‌ها و برنامه‌های اقتصادی دولت بوده و به تبع آن

استقلال و خودکفایی کشور را در پی داشته است مهمترین اقدام عملی حذف ربا از کلیه عملیات بانکی بود.

قانون عملیات بانکداری بدون ربا که در واقع خطوط اساسی بانکداری اسلامی در جمهوری اسلامی ایران را تبیین

و ترسیم می‌کند از معدود قوانینی است که پس از بررسی‌ها و مطالعات گسترده در نخستین دوره قانون گذاری

مجلس شورای اسلامی به تصویب رسید. هر چند سیر مراحل تکوینی زیربنای فکری و فلسفی تهیه و تدوین

(ایدئولوژی) و نیز روش تحقیقی قانون موید کوشش قابل ملاحظه‌ای است که نزدیک به دو سال در تهیه و تنظیم

و تدوین آن صرف شده است ولی با وجود این نمی‌توان قانون موردنظر را خالی از هرگونه کاستی و نارسایی دانست.

در اوایل پیروزی انقلاب اسلامی، مطابق مصوبه مورخ ۱۳۵۸/۱۰/۳ شورای پول و اعتبار کاهش نرخ بهره و تغییر نام آن به «کارمزد» و «حداقل سود تضمین شده» به شرح زیر به تصویب رسید:

(۱) حداقل سود تضمین شده برای سپرده‌های ثابت ۸/۵ درصد و برای سپرده‌های پس‌انداز ۷ درصد.

(۲) کارمزد وام‌ها و تسهیلات اعطایی از اول سال ۱۳۵۸، ۴ درصد نسبت به مانده وام‌ها به صورت ساده از اول سال ۱۳۵۸.

بدیهی است که این تغییرات ماهیتاً نمی‌توانست تغییر اساسی در سیستم بانکی بوجود آورد.

در سال ۱۳۶۰، براساس تکلیف مقرر در تبصره ۵۴ قانون برنامه و بودجه سال ۱۳۶۰، دولت موظف شد که ظرف شش ماه در زمینه تدوین قانون ناظر بر حذف ربا از عملیات بانکی اقدامات اساسی انجام دهد.

برای آماده شدن طرح ذیربط، ابتدا موضوع در جلسات متعددی در شورای پول و اعتبار با حضور تعدادی از کارشناسان و یکی از اعضای شورای نگهبان (آیت‌الله رضوانی) و در همان زمان، جلساتی در وزارت امور اقتصاد و دارایی با شرکت جمعی از صاحب‌نظران و کارشناسان و آیت‌الله مهدوی کنی مطرح شد و متعاقباً کلیات و خطوط اساسی طرح به شکل تلفیقی از نظریات ارائه شده در بانک مرکزی و وزارت امور اقتصادی و دارایی برای استحضار سرانجام طرح تهیه شده در جلسات مشترک شورای عالی بانک‌ها و شورای پول و اعتبار مورد بررسی قرار گرفت و تحت عنوان «لایحه حذف ربا و انطباق عملیات بانکی بر موازین اسلامی» مسائل زیر را طرح کرد:

(۱) تقدیم لایحه از وزارت امور اقتصادی و دارایی به هیات دولت در تاریخ ۱۳۶۱/۲/۱۵

(۲) تصویب در هیات دولت در تاریخ ۱۳۶۱/۲/۱۹

(۳) تقدیم لایحه از هیات دولت به مجلس شورای اسلامی در تاریخ ۱۳۶۱/۲/۲۱

(۴) تصویب لایحه در شور اول مجلس شورای اسلامی در تاریخ ۱۳۶۱/۱۱/۱۸ (۱۰ ماه پس از تقدیم لایحه)

(۵) تصویب لایحه در شور دوم مجلس شورای اسلامی تحت عنوان قانون عملیات بانکی بدون ربا در تاریخ

۱۳۶۲/۶/۱۰ و تایید شورای نگهبان در تاریخ ۱۳۶۲/۶/۱۰

در نهایت براساس مواد دوم تا ششم قانون عملیات بانکداری بدون ربا، انجام معاملات ربوی توسط بانکها ممنوع و اعطای تسهیلات بانکی از طریق عقود اسلامی شامل: قرض الحسنه، مضاربه، مزاعه، مساقات، مشارکت مدنی و حقوقی، سرمایه گذاری مستقیم، معاملات سلف، فروش اقساطی وسایل و ماشین آلات و تأسیسات و مسکن، جعاله، اجاره به شرط تملیک، خرید دین، فروش اقساطی مسکن، مواد اولیه و لوازم یدکی و ابزار کار صورت می گیرد.

از بین عقود فوق در مورد پنج عقد خرید سلف، فروش اقساطی، مضاربه، اجاره به شرط تملیک و مشارکت مدنی بسیار گام برداشته شد.

منابع بانکها به دو شکل منابع مالکانه "سرمایه و اندوخته‌ها" و منابع استقراضی "سپرده‌ها" تأمین می‌شود. از آنجائیکه منابع مالکانه در سیستم بانکی بخش نسبتاً کوچکی از منابع را تشکیل می‌دهند، تجهیز اصلی منابع بیشتر از طریق سپرده‌های بانک "سپرده‌های مردم" شکل می‌گیرد.

لازمه رشد اقتصادی انباشت سرمایه است که از طریق تجمع پس انداز خانوارها و بنگاههای اقتصادی حاصل می‌شود. یکی از منابع تجهیز پس اندازی سپرده‌های بانکی است که موتور محرکه رشد اقتصادی محسوب می‌شود. سپرده‌ها از مهمترین منابع بانکها به شمار می‌آید و بدون آن موجودیت بانک قابل توجیه نمی‌باشد. معمولاً اعطای تسهیلات از محل سپرده‌ها تأمین می‌شود، به عبارت دیگر سپرده‌ها قدرت وام دهی بانک را افزایش می‌دهد، از این رو در حقیقت تجهیز منابع مهمترین ابزار سودآوری بانکها است. سپرده‌های بانکی صرفنظر از نوع آنها اغلب به یکی از سه طریق زیر ایجاد می‌شود:

الف - سپردن وجه نقد به بانک از طرف صاحبان حسابها

ب - واگذاری چک و سایر اسناد اعتباری مشابه به بانک برای وصول و منظور کردن وجه حاصله در حسابهای مربوطه

ج - ایجاد اعتبار به نفع افراد به وسیله بانک و واریز تسهیلات به حساب آنها

به سپرده‌هایی که از طریق پرداخت وجه نقد یا واگذاری چک ایجاد می‌شود، سپرده‌های اصلی (Primary Deposits) و به سپرده‌هایی که از طریق واریز تسهیلات ایجاد می‌شود، سپرده‌های فرعی (Derivative Deposits) یا مشتق می‌گویند.

سپرده‌های بانکی نشان دهنده بدهی‌های بانک به مشتریان (صاحبان سپرده) است، که بطور کلی به دو دسته اصلی تقسیم می‌شوند :

۱. سپرده‌های دیداری

۲. سپرده‌های غیردیداری

سپرده‌های دیداری یا سپرده‌های جاری عیناً مانند وجه نقد قابلیت نقل و انتقال داشته و در محاسبه حجم پول در گردش به عنوان وسائل پرداخت مورد استفاده جامعه منظور می‌شود. سپرده غیردیداری به سپرده‌هایی اطلاق می‌شود که قابلیت نقل و انتقال نداشته و بوسیله سپرده‌گذار به وجه نقد تبدیل می‌شود.

به موجب ماده سوم از فصل دوم قانون عملیات بانکی بدون ربا تحت عنوان تجهیز منابع پولی مقرر شده است که بانکها می‌توانند، تحت هر یک از عنوان‌های زیر به قبول سپرده مبادرت کنند:

الف - سپرده‌های قرض الحسنه

۱. جاری

۲. پس انداز

ب - سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار

۱. سپرده‌های سرمایه‌گذاری کوتاه مدت

۲. سپرده‌های سرمایه‌گذاری بلندمدت

بانکداری الکترونیک

بانکداری الکترونیکی عبارت است از استفاده از فناوری‌های پیشرفته نرم افزاری مبتنی بر شبکه و مخابرات برای تبادل منابع و اطلاعات مالی به صورت الکترونیکی که می‌تواند باعث حذف نیاز به حضور فیزیکی مشتری در شعب بانکها شود.

تعاریف دیگری از بانکداری الکترونیک :

فراهم آوردن امکان دسترسی مشتریان به خدمات بانکی با استفاده از واسطه های ایمن و بدون حضور فیزیکی. استفاده مشتریان از اینترنت برای سازماندهی، آزمایش و یا انجام تغییرات در حسابهای بانکی خود و یا سرمایه گذاری و بانک ها برای ارائه عملیات و سرویس های بانکی.

ارایه مستقیم خدمات و عملیات بانکی جدید و سنتی به مشتریان از طریق کانال های ارتباطی متقابل الکترونیک.

مزایای بانکداری الکترونیک

می توان آن را از دو جنبه مشتریان و مؤسسات مورد بررسی قرار داد. از جنبه مشتریان می توان به صرفه جویی در هزینه ها اشاره کرد و از جنبه مؤسسات می توان به حفظ مشتریان علیرغم تغییرات مکانی بانک ها اشاره کرد همچنین جلوگیری از اختلاس یکی دیگر از مزایای آن است.

از زاویه دیگر مزایای بانکداری الکترونیک

الف) از دید مؤسسات مالی

۱. ایجاد و افزایش شهرت بانکها در افزایش نوآوری

۲. حفظ مشتریان کنونی بانک

۳. جذب مشتریان جدید

۴. گسترش محدوده جغرافیایی

۵. ارائه خدمات بیشتر به مشتریان کنونی

۶. افزایش امکان رقابت

۷. کاهش هزینه

ب) مزایا از دید مشتریان

۱. صرفه جویی در زمان

۲. دسترسی به کانال های متعدد

۳. صرفه جویی در هزینه ها

معایب بانکداری الکترونیک

داشتن دسترسی به رایانه : مشتری برای بهره مند شدن از مزایای بانکداری الکترونیک باید به کامپیوتر دسترسی داشته باشند.

امنیت شبکه های اینترنتی و هکرها مهمترین مشکل مربوط به مقوله امنیت می باشد بانک ها جهت اطمینان از امنیت در سیستم بانکداری الکترونیک به طور منظم در حال بازنگری و اصلاح برنامه های امنیتی (کدها و سخت افزارها) هستند. این امر منجر به افزایش هزینه های بانکداری الکترونیک می شود.

شاخه های بانکداری الکترونیک

- بانکداری اینترنتی
- بانکداری مبتنی بر تلفن همراه و فناوری آن
- بانکداری تلفنی
- بانکداری مبتنی بر نماگر بانکداری مبتنی بر دستگاه های خودپرداز
- بانکداری مبتنی بر پایانه های فروش
- بانکداری مبتنی بر شعبه های الکترونیکی

کانال های بانکداری الکترونیک

- رایانه های شخصی
- کیوسک
- شبکه های مدیریتی یافته
- تلفن ثابت و همراه

• دستگاههای خودپرداز

• پایانه های فروش

مشخصات سیستم های پرداخت الکترونیکی

• پرداخت های نقد (Cash)

- بیشترین استفاده را دارد.

- به تماس فیزیکی نیاز دارد.

- امنیت بالایی نیاز دارد.

- به آسانی ردیابی نمی شود.

پرداخت های بین بانکی

- سه شکل مختلف دارد.

- پرداخت چکی.

- پرداخت با کارت اعتباری.

- سرویسهای انتقال (مخابراتی).

- به آسانی ردیابی می شود.

کارت های پرداخت

- به آسانی استفاده میشود.

- ردیابی آسانی دارد.

- مبتنی بر اعتماد دوطرفه است.

- مشکل امنیتی دارد.

ویژگی های نظام های پرداخت الکترونیکی

بطور کلی به سیستم های پرداخت الکترونیکی که امروزه بر روی اینترنت

متداول هستند، میتوان به موارد ذیل اشاره کرد:

-سیستم های مبتنی بر کارت اعتباری

-سیستم های مبتنی بر چک الکترونیکی

-سیستم های مبتنی بر پول الکترونیکی

-سیستم های ریز پرداخت

۱- سیستم های مبتنی بر کارت اعتباری

در این روش شرکت کارت اعتباری صادر و مشتری برای معامله نیاز به تامین کارت دارد که در زمان معامله آنرا به فروشنده نشان می دهد (الکترونیکی) و فروشنده شماره سریال کارت را از بانک یا از صدور کننده استعلام و در صورت تائید استعلام، فروشنده اقدام به معامله خواهد کرد.

انواع کارت های پرداخت

- کارتهای اعتباری

- کارتهای بدهکاری

- کارت های قابل شارژ

- کارت های مسافرتی و پذیرائی

۲- سیستم های مبتنی بر چک الکترونیکی

در این سیستم نحوه پرداخت همانند چک است و در زمانی که معامله (Transaction) روی می دهد، وجوه از حساب بانکی مشتری کسر و به حساب فروشنده واریز می گردد.

۳-مشخصه های نظام های مبتنی بر پول الکترونیکی

پرداخت بصورت نقد دارای جذابیت است و مهمترین مشخصه هایی که پول نقد را جذاب می سازد عبارتند از:

• **مقبولیت:** پول نقد تقریباً به عنوان شکلی از پرداخت علیرغم میزان تراکنش قابل قبول است.

• **پرداخت تضمینی:** یکی از دلایلی که چرا پول نقد قابل قبول است این است که تحویل فیزیکی آن تراکنش

را کامل میکند و نگرانی ای بابت عدم پرداخت در مرحله بعدی وجود ندارد.

• **نداشتن هزینه های تراکنش:** پول نقد میتواند از یک شخص به شخص دیگر داده شود ، بدون اینکه

هزینه ای در بر داشته باشد.

• **گمنامی (Anonymity):** پول نقد اجازه میدهد تا تراکنش های بصورت ناشناس روی دهد و قابل ردیابی

نیست. علاوه بر جذابیتش برای مجرمین ، این ویژگی همچنین برای مشتریان کاملاً درست کار که درباره توانایی

سازمانهای بزرگی برای نظارت حرکات و سبک زندگی شان نگرانی دارند نیز مفید است،

بطور کلی می توان گفت بانک واسطه مالی است که وجوه مشتریان را جمع آوری و آنها را جهت اعطای وام و

اعتبار بکار می گیرد. بانکها به دو دسته بانکهای تجاری و بانکهای تخصصی تقسیم می شوند.

بانک تجاری:

واسطه مالی است که هدف آن تحصیل سود و منفعت برای سهامداران است و و بیشترین حوزه فعالیتی آن جمع

آوری سپردههای مشتریان تجاری و سایر افراد این سپردهها به تجار و سایر صاحبان صنایع به صورت وام و

اعتبار می باشد. فعالیت آن به بخش خاص اقتصادی محدود نمی شود

وظیفه کلی بانک های تجاری:

۱. جمع آوری وجوه و سپردههای مشتریان و پرداخت مبالغ مربوط به صورت عندالمطالبه یا در سر رسید معین

(در حوزه سپردهها).

۲. اعطای اعتبار و وام به تجار و صاحبان صنایع و مشتریان.

۳. انجام معاملات مربوط به ارز، اوراق بهادار، و سایر اسناد تجاری مانند سفته و برات.

۴. نمایندگی مالی دولت و شهرداری‌ها.

۵. تنزیل بروات تجاری.

۶. تضمین و ارائه ضمانت نامه‌ها.

۷. صدور تراولر چک‌ها مسافرتی و کارت‌های اعتباری.

۸. تامین منابع مالی تجارت خارجی.

۹. حراست وجوه و سایر اشیاء مشتریان.

۱۰. وصول مطالبات مشتریان و پرداخت چک‌ها آنها.

وظایف عملیات بانک‌های تجاری:

الف - تجهیز منابع

(۱) سپرده‌های دیداری

(۲) سپرده‌های پس انداز (قرض الحسنه)

(۳) سپرده‌های پس انداز مدت دار (سرمایه گذاری)

ب- مصارف شامل:

(۱) اعطای اعتبار اضافه برداشت

(۳) تنزیل بروات تجاری

(۲) اعطای اعتبار با تضمین

(۴) اعطای وام

ج - خدمات نمایندگی شامل:

۱) جمع آوری درآمد مشتریان (سود سهام بازنشستگان).

۲) پرداخت بدهی‌های مشتریان.

۳) خرید و فروش اوراق بهادار برای مشتریان

۵ - خدمات عام المنفعه شامل:

۱) حفظ و حراست از وجوه مشتریان (ارائه صندوق، مهر و موم کردن اموال در پاکت سر بسته)

۲) انتشار چک‌های مسافرتی و کارت‌های اعتباری

۳) نقل و انتقال وجوه مشتریان به صورت تلگراف، کتبی، سوئیفت، فاکس

سپرده های دیداری:

به وجوهی اطلاق می‌شود که مشتریان در اختیار بانک‌های تجاری به صورت امانت می‌سپارند و بانک موظف است به صورت عندالمطالبه نسبت به پرداخت آنها اقدام کند و معمولاً از طریق دسته چک قابل نقل و انتقال می‌باشد. بخش قابل توجهی از سپرده‌های موجود در بانک‌ها به صورت سپرده‌های دیداری است و در عین حال جزء ارزانترین نوع سپرده‌های برای بانک محسوب می‌شود. برای این نوع سپرده‌ها بهره‌ای تعلق نمی‌گیرد.

سپرده های سرمایه گذاری:

این نوع سپرده‌ها در حقیقت بر اساس قرارداد کتبی است که بین بانک و مشتری منعقد می‌شود و بانک‌ها موظف هستند بر طبق سر رسید سپرده‌های مورد نظر مبالغ مورد نظر را همراه با بهره متعلقه به مشتری پرداخت نمایند. به این نوع سپرده‌ها بهره بر اساس تاریخ سر رسید پرداخت می‌شود.

اعطای اعتبار اضافه برداشت:

بانک به مشتریان اجازه می‌دهد تا حساب جاری خویش را تا سقف معین بدهکار نماید البته بانک به مانده بدهکار حساب مشتری بهره دریافت میکند در واقع در یک نوع اعتبار کوتاه مدت و موقتی است که بانک برای جلب مشتری و تجار اقدام به ارائه آن مینماید.

اعطای اعتبار با تضمین:

بانک با اخذ تضمین مادی به صورت اوراق بهادار یا سایر اسناد با سر رسید معین به صاحبان صنایع و تجار وام اعطا می‌کند به این نوع اعتبار بهره تعلق می‌گیرد.

تنزیل بروات تجاری:

یعنی خرید نقدی طلب مدت دار به مبلغی کمتر به عبارت دیگر در تنزیل بروات تجاری بانک سند طلب مدت دار تجار را به مبلغی کمتر از مبلغ مندرج در سند خریداری و وجه نقدی به مشتری پرداخت میکند.

اعطای وام:

یعنی در این حالت مشتری برای اخذ وام از طریق ارتباط با بانک مورد نظر و دریافت شرایط اخذ وام و تسهیلات مانند مبلغ وام دوره پرداخت محل مصرف وام، وثیقه و..... و قبول این شرایط توسط بانک و مشتری مراحل اعطای وام عملی می‌شود.

اصول و خط مشی بانک‌های تجاری:

۱. اصل نقدینگی

طبق این اصل بانکدار باید توجه خاصی به توزیع منابع مالی بین اشکال مختلف مصارف آن منابع مبذول دارد تا هر لحظه که خواست بتواند به سرعت اقلام مختلف دارایی‌ها را به وجه نقد تبدیل نماید تا پاسخگوی سپرده گذاران و سایر طلبکاران بانک باشد.

رعایت این اصل قابلیت مدیران بانک در ارضاء تقاضای سپرده گذاران و سایر طلبکاران به وجه نقد است.

۲. اصل منفعت

با توجه به اینکه هدف بانک تجاری تحصیل حداکثر منفعت است لذا بانکدار باید به نحوب پرتفوی بانک را نگهدارد که درآمد حاصل از اقلام مختلف وام و سرمایه گذاری که قسمت اعظم دارایی بانک را تشکیل میدهند بتواند ضمن پوشش هزینه‌های بانک منفعتی نیز نصیب سهامداران نماید.

البته بانکدار بایستی تعادل لازم بین این دو اصل را فراهم نماید یعنی در عین حالی که بانکدار بتواند نیاز سپرده گذاران و سایر طلبکاران به وجه نقد را تامین نماید برای صاحبان سهام نیز منفعت خوبی تحصیل نماید.

۳. اصل امنیت

اصل سومی که بایستی هم زمان و همراه با دو اصل قبلی بدان توجه اساسی نمود اصل امنیت است. این اصل به بانکدار در خصوص اتخاذ تصمیم برای اعطای وام و اعتبار همیشه این هشدار را می‌دهد که نباید فقط به فکر تحصیل حداکثر منفعت باشد بلکه در خصوص اعطاء وام و سرمایه گذاری اصل امنیت را باید رعایت نماید.

در واقع اصل امنیت موضوع برگشت اصل و بهره وام است.

بنابراین در مجموع بانکدار بایستی به هنگام تصمیم گیری جهت سرمایه گذاری و مصرف منابع مالی بانک بطور همزمان سه اصل فوق را رعایت نماید.

بانک‌های تخصصی یا توسعه‌ای

بانک توسعه‌ای به بانکی گفته می‌شود که علاوه بر وظایف اعتباری بانکی عهده دار وظایف توسعه‌ای نیز می‌باشد، که اصلی ترین وظیفه آن‌ها تجهیز منابع مالی نسبتاً ارزان در میان مدت و بلندمدت برای اجرای طرح‌های اقتصادی

است و معمولاً فعالیت آن به بخش خاص اقتصادی محدود است. آنها سیاست‌های اقتصادی دولت به بخش‌های مربوطه منتقل می‌کنند و با برنامه‌ریزی‌های صحیح، منابع مالی جمع‌آوری شده را در بخش‌های اقتصادی توزیع می‌نمایند. بانک‌های تخصصی در ایران عبارتند از: بانک توسعه صادرات، بانک صنعت و معدن، بانک کشاورزی و

بانک مسکن

بانک‌های توسعه‌ای؛ موسساتی هستند مالی که سرمایه را با شرایط مناسب تجهیز می‌نمایند تا در فعالیت‌های تولیدی، توسط خود یا دیگران و یا مشترکاً، در راستای اهداف برنامه‌های توسعه اقتصادی کشور به نحو مطلوبی سرمایه‌گذاری نمایند. وظایف، نقش و فعالیت‌های بانک‌های توسعه‌ای را اساساً در ارتباط با فرآیند توسعه اقتصادی می‌توان تبیین نمود.

بانک‌های توسعه در دستیابی به توسعه صنعتی و پی‌آمدن آن، توسعه اقتصادی در کشورهایی که عقب مانده یا کمتر توسعه یافته بودند، نقش موثر، مثبت و سازنده‌ای ایفا کردند و به همین دلیل در سطح جهان به ایجاد و گسترش آنان کمک شده است تا به عنوان ابزاری در اختیار برنامه‌های توسعه اقتصادی ملل جهان قرار گیرند.

تاکنون بیش از پانصد بانک و موسسه توسعه در سراسر جهان در کشورهای صنعتی پیشرفته و در حال توسعه تامین منابع مالی و فنی لازم و هدایت سرمایه‌گذاری‌های بخش خصوصی و غیر خصوصی به طرف انجام سرمایه‌گذاری‌های تولیدی را بر عهده داشته‌اند این سرمایه‌گذاری‌ها بنابر سیاست‌های توسعه اقتصادی هر کشور، گسترش امکانات زیر بنایی اقتصادی و توسعه بخش‌های صنعتی، کشاورزی و حتی رشد بخش تعاونی را در بر می‌گیرد. به بیانی دیگر بانک‌های توسعه، در مسیر کمک به حل مشکلات توسعه اقتصادی کشورها و رفع تنگناهای موجود، رسالت مهمی بر عهده دارند.

در واقع این بانک‌ها با توجه به ماهیت تخصصی خود در بخش مربوطه سرمایه گذاری می کنند و برای طرح‌های پیشنهادی تخصصی هر بانک تامین مالی می کند. این بانک‌ها با توجه به اهدافی که در اساسنامه آن‌ها پیش‌بینی شده فعالیت می کنند.

بانک مجازی چیست؟

بانک مجازی یک بانک رایانه‌ای است که قادر به انجام اکثر امور بانکی است که بانک‌های عادی انجام می‌دهند. با این تفاوت که نیازی به مراجعه به شعبه نخواهد بود و افراد از هر رایانه خانگی می‌توانند امور بانکی، تجارت و بازرگانی مورد نظر خود را به انجام برسانند. به عبارت دیگر در بانکداری مجازی، تمام مراحل، از واریز پول برای سپرده گذاری، تا دریافت و انتقال وجه، و مبادله اسناد بین بانکی با تمام کشورهای جهان و ... از طریق رایانه انجام می‌شود. همچنین اجرای قوانین ضد پولشویی و امنیت بالا و شفافیت مبادلات با راه‌اندازی این بانک‌ها میسر خواهد شد.

بانک‌های مجازی نسل نوینی از بانک‌ها بوده که با استفاده از آخرین دستاوردهای فن آوری اطلاعات و ارتباطات و بی نیاز از شعبه فیزیکی، خدمات و محصولات متنوع بانکی را به عموم عرضه می‌نمایند. دسترسی ۲۴ ساعته (در هر زمان و هر مکان)، سهولت دسترسی، سرعت و امنیت از جمله مزیت‌های این قبیل بانک‌ها است که آینده صنعت بانکداری را دگرگون خواهد ساخت.

بانک‌های مجازی نقش بانک‌های فعلی را خواهند داشت؛ با این تفاوت که با تشکیل این بانک، به جای اینکه مشتری به صورت مستقیم به بانک مراجعه کند؛ به راحتی می‌تواند از طریق رایانه شخصی، امور بانکی خود را انجام دهد. بانک‌های مجازی بانک‌هایی دانش محور می‌باشند و با توجه به این که چابکی، خلاقیت و ارائه خدمات در همه وقت و همه جا از ویژگی‌های بانک‌های مجازی به شمار می‌رود، بانک برای نیل به چنین ویژگی‌هایی نیاز به کارکنانی فرهیخته، متخصص و مسلط به فن بانکداری و متخصص در فناوری اطلاعات دارد که در مقایسه با توانمندی همکاران خود در بانک‌های سنتی باید از دانش و کارآیی بیشتری برخوردار باشند.

تامین نیروهایی از این دست که در واقع سرمایه اصلی بانک محسوب می‌شوند، آشنا سازی این نیروها با تجهیزات مدرن و فناوری‌های نوین صنعت بانکداری و نیز ارائه آموزش‌های مستمر و به روز از جمله ضرورت‌های مدیریت منابع انسانی در بانک‌های مجازی محسوب می‌شود.

بخش دوم: سیاست پولی و مالی

سیاست اقتصادی

دولت‌ها برای بهبود اوضاع اقتصادی، خط‌مشی‌ها و تدابیری بکار می‌برند که به سیاست‌های اقتصادی معروف است. سیاست‌گذاری اقتصادی به مجموعه اقدامات و دخالت‌های دولت در اقتصاد به منظور تحقق اهداف اقتصادی و اجتماعی معین، با استفاده از ابزارهای تحت‌مهار خود در چارچوب امکانات و محدودیت‌ها اطلاق می‌گردد. هدف اساسی از سیاست‌گذاری‌های دولت، عبور از وضع موجود و رسیدن به وضع مطلوب می‌باشد. سیاست‌گذاری‌ها نوعاً در ارتباط با یکدیگر و به‌طور هماهنگ اعمال می‌گردند. وضعیت مطلوب مشترک همه اقتصادها، حصول تعادل‌های پایدار توأم با اشتغال مناسب و رشد و توسعه اقتصادی است.

سیاست های اقتصادی که ابزار اساسی اقتصاد کلان می باشند به چهار دسته کلی تقسیم می شوند: سیاست مالی، سیاست پولی، سیاست درآمدی و سیاست اقتصاد خارجی.

سیاست مالی: انقلابی است که کینز در علم اقتصاد به وجود آورد و به سیاست اقتصادی گفته می شود که از طریق ابزارهای مالی یعنی هزینه های دولتی و مالیاتها به اهداف معین اقتصادی نایل گردد.

سیاست مالی مجموعه تدابیر و اقداماتی است که نظام مالی دولت را از نظر درآمدها و هزینه ها به منظور دستیابی به اهداف اقتصادی (مانند سرمایه گذاری، رشد اقتصادی و ...) تحت تاثیر قرار میدهد. با استفاده از ابزار سیاست مالی، دولت بر متغیرهای کلان اقتصادی مثل سطح تولید، مصرف، سرمایه گذاری، سطح قیمت ها و نرخ بیکاری اثر گذاشته و از سوی دیگر دولت از طریق مخارج خود و مالیاتها، میتواند حجم فعالیتهای بخش دولت ی و بخش خصوصی را در کل اقتصاد تعیین می کند و تغییر این مخارج و مالیاتها به عنوان یک ابزار مهم اقتصادی در دست دولت قرار دارد. تغییرات آگاهانه در اندازه، ترکیب و زمان بندی هزینه ها و درآمدهای مالیاتی دولتها را "اخذ سیاست مالی" می گویند. هزینه ها یا مخارج دولت نوعی تزریق درآمد به حساب می آید و مالیات ها نوعی نشت درآمد محسوب می شوند. تغییراتی که در سطح فعالیت های اقتصادی دولت رخ میدهد ناشی از تفاوت بین هزینه های دولت و درآمدهای ناشی از مالیات ها و سایر منابع تامین درآمد است که از آن تعبیر به کسری بودجه میشود.

سیاست پولی: این سیاست که بیشتر از جانب کلاسیک ها مورد حمایت واقع می شده، از طریق تغییر در حجم پول، تغییر در رشد حجم پول و نرخ بهره و تغییر شرای ط اعطای تسهیلات مالی صورت می گیرد. هدف اصلی سیاست پولی کنترل عرضه پول و تنظیم رابطه بین پول، تولید و تورم است. ابزارهای اصلی سیاست پولی عبارتند از: نرخ ذخیره قانونی بانکها، تغییر در نرخ تنزیل مجدد و عملیات بازار باز. بانک مرکزی از طریق ابزارهای فوق می تواند حجم پول را در جامعه تغییر دهد و تغییرات حجم پول نیز بر تقاضای کل و در نتیجه تولید، اشتغال و سطح قیمتها اثر می گذارد.

هدف کلی و مشترک سیاستهای پولی و مالی این است که تولید را در نزدیکی اشتغال کامل نگه داشته و سطح قیمت‌های موجود در اقتصاد را تثبیت نمایند. بروز مازاد تقاضا احتمالاً موجب تورم خواهد شد، در حالیکه کمبود تقاضا حداقل بطور موقت هم که شده بیکاری نیروی کار را افزایش خواهد داشت

سیاست مالی در **دو جهت متفاوت** و برای اهداف متفاوتی بکار گرفته می‌شوند که عبارتند از:

سیاست مالی انقباضی: دولت‌ها برای پیشگیری و یا تضعیف فشار تورمی دست به اتخاذ این سیاست می‌زنند و با توجه به ابزارهای مالی، سیاست مالی انقباضی در دو جهت به مرحله اجرا و عمل در می‌آید یکی در جهت درآمدها و دیگری در جهت هزینه‌ها. سیاست انقباضی منابع درآمد بدین صورت است که دولت دست به افزایش نرخ مالیات و یا وضع مالیات‌های جدید زده و بدین ترتیب سعی می‌کند با جذب قسمتی از پول در گردش، از افزایش تقاضا که عامل پیدایش فشارهای تورمی است بکاهد و بین عرضه و تقاضای کل تعادل ایجاد نماید.

سیاست انقباضی هزینه‌های دولتی بدین صورت است که دولت از انجام سرمایه‌گذاری پرخرج و وسیع خودداری نموده و گامی در جهت افزایش تقاضا و حجم پول در گردش که زاینده این سرمایه‌گذاری‌ها است، بر ندارد.

یکی از سیاست‌های مالی انقباضی، سیاست مالیاتی انقباضی است که به عنوان سریع‌ترین و مهم‌ترین حربه‌های تقلیل تقاضای کل عمل نموده و بحران تورمی را کاهش می‌دهد.

سیاست مالی انبساطی: در سیاست مالی انبساطی دولت‌ها بیشتر بر روی ابزاری که در جهت هزینه‌ها در اختیار دارند، متمرکز می‌نمایند. یکی از ابزارهای سیاست مالی انبساطی، سرمایه‌گذاری‌های دولتی (عملیات عمرانی و تولیدی) است که به مراتب بیش از ابزار مالیاتی می‌تواند دولت‌ها را در اجرای این سیاست یاری نماید و به نتیجه مطلوب یعنی رفع رکود و ایجاد تحرک در فعالیت‌های اقتصادی جامعه باشد.